

با نمایندگان مردم در مجلس نهم
۲۰. مناطق آزاد و ویژه اقتصادی
(کارکردها، چالش‌ها و الزامات)

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۲	چکیده
۲	مقدمه
۳	مناطق آزاد و ویژه در ایران
۳	مناطق آزاد مصوب و قوانین و مقررات
۸	مناطق ویژه مصوب و قوانین و مقررات
۱۱	امتیازات قانونی مناطق آزاد و ویژه ایران
۱۷	مراحل اجرایی ایجاد مناطق آزاد و ویژه در ایران
۱۹	مناطق آزاد در دنیا
۲۳	مناطق آزاد چین
۲۷	امتیازات قانونی مناطق آزاد دنیا
۳۱	مقایسه امتیازات قانونی مناطق آزاد ایران با سایر کشورها
۳۲	چالش‌های مرتبط با مناطق آزاد و ویژه در ایران
۳۴	بررسی چالش‌های مناطق آزاد ایران
۳۹	بررسی چالش‌های مناطق ویژه ایران
۴۲	جمع‌بندی
۴۴	منابع و مآخذ

با نمایندگان مردم در مجلس نهم ۲۰. مناطق آزاد و ویژه اقتصادی (کارکردها، چالش‌ها و الزامات)

پیشگفتار

جایگاه مجلس شورای اسلامی در مقام «خانه ملت» که «عصاره فضایل مردم» است و در جایگاه مرجع انحصاری قانونگذاری در کشور که صلاحیت نظارت بر امور کشور را هم دارد به قدری والا است که معمار کبیر انقلاب اسلامی خمینی روح‌الله این جایگاه را در رأس امور دانست.

وظیفه نمایندگی و وظیفه الهی در مقام نمایندگی مردم در نظام اسلامی است و نمایندگان محترم مجلس ضروری است که با علم و عمل به این تکلیف عمل نموده و پاسدار حقوق مردم شریف بوده و در تحقق اهداف انقلاب اسلامی تلاش نمایند.

مهمترین وظیفه مجلس شورای اسلامی و نمایندگان محترم مجلس، قانونگذاری و نظارت بر حسن اجرای قوانین مصوب است. بدیهی است برای کارآمدی و اثربخشی هرچه بیشتر فعالیت‌هایی که در بازه زمانی چهارساله دوره نهم مجلس در این دو عرصه انجام می‌گیرد لازم است تا نمایندگان محترم توجه خود را معطوف به موضوعات و مسائلی نمایند که تأثیر قانونگذاری آنها در نظام اجرایی کشور بادوام و فراگیر بوده و تضمین‌کننده توأمان توسعه و عدالت باشد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در راستای ارائه خدمت به نمایندگان محترم مبادرت به تهیه یک بسته اطلاع‌رسانی در موضوعات مختلف نموده است تا اطلاعات لازم و مورد نیاز اولیه را جهت نمایندگان برگزیده مردم در دوره نهم مجلس تأمین نماید و چنانچه نمایندگان برگزیده در موضوعاتی اطلاعات کمتری را داشته باشند با استفاده از این مجموعه امکان افزایش سطح دانش آنان در این موارد فراهم شود. موضوعاتی که در این سلسله گزارشات انتخاب شده‌اند در موضوعات مختلف حقوقی، سیاسی، اقتصادی، برنامه و بودجه، اجتماعی، زیربنایی، انرژی و صنعت و معدن با همین رویکرد برگزیده و اولویت‌گذاری شده‌اند.

امید است آنچه انتشار یافته و در اختیار قرار گرفته قابل استفاده و مفید باشد و اطلاعات اولیه لازم مورد نیاز را برای نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی فراهم نماید. همچنین امید است دوره نهم مجلس شورای اسلامی با همکاری تمام نهادهای مؤثر در سیاستگذاری و همت نمایندگان

شاهد دوره‌ای پربار و کارآمد از نظام قانونگذاری باشیم که مرضی حضرت حق جل و علا و حضرت بقیه‌الله قرار گیرد.

چکیده

مناطق آزاد و ویژه اقتصادی در ایران به‌منظور دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی و توسعه بومی منطقه‌ای و همچنین دستیابی به بازارهای منطقه ایجاد شده‌اند. قوانین و آیین‌نامه‌های مختلفی به‌منظور تعیین چگونگی فعالیت‌ها و اداره این مناطق به تصویب رسیده که در برخی از آنها امتیازات قانونی ویژه‌ای برای این دو منطقه منظور شده و آنها را از سرزمین اصلی متمایز می‌سازد.

این مطالعه به‌منظور آشنایی با مفهوم، قوانین و چالش‌های مناطق آزاد و ویژه اقتصادی در ایران انجام شده است. آنچه درخصوص چالش‌های فعلی مناطق آزاد و ویژه جمهوری اسلامی ایران وجود دارد در دو بخش قوانین این مناطق و زیرساخت‌های آنها مطرح است که هر دو از طریق اصلاح قانون تا حدودی زیادی قابل رفع خواهد بود. لذا مطالعه پیش رو می‌تواند در این راستا مفید فایده واقع شده و ضمن ارائه وضعیت موجود از مناطق آزاد و ویژه اقتصادی در ایران، راهنمای مناسبی در جهت کمک به رشد و توسعه این مناطق باشد.

مقدمه

اصطلاح منطقه آزاد یا ویژه به منطقه‌ای اطلاق می‌شود که در آن قوانین تجارتي و اقتصادی نسبت به سایر نقاط سرزمین اصلی آسانگیرانه‌تر است. این اصطلاح بسته به هدف کشورهای مختلف از ایجاد منطقه و نوع کارکرد منطقه متفاوت است. مناطق آزاد و ویژه ایران نیز اهداف مختلفی را پیگیری می‌کنند. ماده (۱) قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران هدف از تأسیس این مناطق را تسریع در انجام امور زیربنایی، عمران و آبادانی، رشد و توسعه اقتصادی، سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد عمومی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه‌ای، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارائه خدمات عمومی می‌داند.

همچنین به‌موجب ماده (۱) قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی ایران، هدف از تأسیس مناطق ویژه پشتیبانی از فعالیت‌های اقتصادی و برقراری ارتباط تجاری بین‌المللی و تحرک در

اقتصاد منطقه‌ای و تولید و پردازش کالا، انتقال فناوری، صادرات غیرنفتی، ایجاد اشتغال مولد و جلب و تشویق سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، صادرات مجدد، عبور خارجی (ترانزیت) و انتقال کالا (ترانشیب) تعیین شده است.

این گزارش به منظور ایجاد آشنایی با مفهوم مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و کارکرد آنها در ایران تهیه شده است. براساس این ابتدا به‌طور خلاصه به موضوع مناطق آزاد و ویژه اقتصادی در ایران پرداخته شده و قوانین و امتیازات قانونی آنها معرفی می‌شود. در قسمت دوم از این مطالعه مرور کوتاهی بر مفهوم و کارکرد انواع مناطق آزاد در جهان خواهیم داشت. در این قسمت از مطالعه به بررسی امتیازات قانونی مناطق آزاد و ویژه دنیا و مقایسه آن با قوانین ایران پرداخته خواهد شد. در قسمت آخر مطالعه نیز مرور کوتاهی بر برخی از مهمترین چالش‌های موجود مناطق آزاد و ویژه ایران صورت گرفته و در نهایت جمع‌بندی ارائه خواهد شد.

مناطق آزاد و ویژه در ایران

اولین منطقه آزاد ایران را می‌توان جزیره کیش دانست. اعمال مقررات خاص در جزیره کیش به موجب قانونی که در اسفندماه ۱۳۴۹ به تصویب مجلس شورای ملی رسید، برقرار شد و این قانون در سال ۱۳۵۹ درخصوص جزیره کیش ابقا شد. پس از آن نیز در تبصره‌های «۱۹» و «۲۰» قانون برنامه پنج‌ساله اول توسعه، شرایطی برای ایجاد مناطقی با قوانین خاص گمرکی و صادرات و واردات پیش‌بینی شد که زمینه‌ساز تأسیس مناطق آزاد و ویژه اقتصادی در ایران را فراهم آورد. در این بخش از مطالعه به‌طور خلاصه به تاریخچه مناطق آزاد و ویژه در ایران پرداخته و قوانین مرتبط با این مناطق را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

مناطق آزاد مصوب و قوانین و مقررات

قانون «معافیت از حقوق و عوارض گمرکی کالاهایی که به‌منظور استفاده، مصرف و فروش وارد بعضی از جزایر خلیج فارس می‌شوند»^۱ مصوب سال ۱۳۴۹، مشتمل بر یک ماده واحده و سه تبصره بود که براساس آن به دولت اجازه داده شد در هریک از جزایر خلیج فارس که مقتضی بداند، کلیه کالاهایی را که به‌منظور مصرف، استفاده و فروش در فروشگاه‌ها وارد جزیره مذکور

۱. قانون «معافیت از حقوق و عوارض گمرکی کالاهایی که به‌منظور استفاده، مصرف و فروش وارد بعضی از جزایر خلیج فارس می‌شوند»، مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۱۵ مجلس سنا و ۱۳۴۹/۱۲/۲۳ مجلس شورای ملی.

می‌شوند، از پرداخت حقوق و عوارض گمرکی، سود بازرگانی، حق انحصار، عوارض مختلف و حق ثبت سفارش معاف نماید. همچنین براساس تبصره «۱» این ماده، ورود و خروج کالا از این جزیره به سایر نقاط کشور مشمول مقررات مربوط به صادرات و واردات خواهد بود. این لایحه قانونی در سال ۱۳۵۸ به موجب مصوبه شورای انقلاب لغو شد. براساس ماده واحده این مصوبه «قانون مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۲۳ مربوط به معافیت حقوق و عوارض گمرکی کالاهایی که به منظور استفاده و مصرف و فروش وارد بعضی از جزایر خلیج فارس می‌شود از تاریخ تصویب این ماده واحده ملغی می‌گردد».^۱

در سال ۱۳۵۹ مجدداً به موجب مصوبه شورای انقلاب در انتهای سال ۱۳۵۸، امتیازات قانونی پیش‌بینی شده در قانون سال ۱۳۴۹ به جزیره کیش اعطا شد.^۲ براساس ماده واحده این مصوبه «از تاریخ تصویب این لایحه کلیه کالاهایی که به منظور مصرف و استفاده و فروش در فروشگاه‌ها وارد جزیره کیش می‌شود از پرداخت حقوق و عوارض گمرکی و سود بازرگانی و حق انحصار و حق ثبت سفارش و عوارض مختلف (به استثنای عوارض شهرداری و هزینه خدمات بندری و باربری) معاف است. ورود کالاهایی که براساس قوانین مربوطه ممنوع می‌باشد مشمول مقررات خاص آن خواهد بود». تبصره‌های این ماده واحده عیناً مانده تبصره‌های قانون سال ۱۳۴۹ است. بنابراین جزیره کیش را می‌توان اولین منطقه آزاد کشور دانست که دارای معافیت‌های گمرکی است. آغاز به کار رسمی ایجاد و تأسیس مناطقی در ایران تحت عنوان «مناطق آزاد» را می‌توان به موجب تبصره «۱۹» قانون برنامه اول توسعه دانست.^۳ به موجب تبصره «۱۹» ماده واحده قانون برنامه اول توسعه به دولت اجازه داده شد که حداکثر در سه نقطه از نقاط مرزی کشور، مناطق آزاد تجاری - صنعتی تأسیس نماید.

به دنبال قانون برنامه اول توسعه، هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۶۹/۱۱/۷ به استناد تبصره «۱۹» قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران جزیره قشم را به عنوان منطقه آزاد تجاری - صنعتی تعیین کردند.^۴

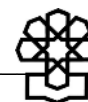
منطقه آزاد چابهار نیز در سال ۱۳۷۰ تأسیس شد به طوری که هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۷۰/۰۲/۱۸ بنا به پیشنهاد شورای عالی شهرسازی و معماری (موضوع صورتجلسه مورخ

۱. «لایحه قانونی لغو معافیت حقوق و عوارض گمرکی کالاهای وارده به جزایر خلیج فارس» مصوب شورای انقلاب، مورخ ۱۳۵۸/۶/۱۳.

۲. «لایحه قانونی معافیت از حقوق و عوارض گمرکی کالاهایی که به منظور استفاده و مصرف و فروش وارد جزیره کیش می‌شود»، مصوب شورای انقلاب، مورخ ۱۳۵۸/۱۲/۱۸.

۳. قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۸/۱۱/۱۱.

۴. «تعیین جزیره قشم به عنوان منطقه آزاد تجاری - صنعتی»، مصوبه شماره ۱۳۳۱۶.ت.۴۶۱ هیئت وزیران، مصوب ۱۳۶۹/۱۱/۷.

۱۳۶۹/۱۱/۲۰) و به استناد تبصره «۱۹» قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران تصویب نمود که منطقه واقع در اراضی شرق خلیج چابهار به‌عنوان منطقه آزاد تعیین گردد.^۱

مناطق آزاد تجاری - صنعتی آبادان، خرمشهر، جلفا و بندر انزلی نیز در سال ۱۳۸۲ به‌موجب «قانون ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی آبادان و خرمشهر، جلفا و بندر انزلی» ایجاد شدند.^۲ براساس ماده واحده این قانون محدوده‌ای از منطقه شهرستان‌های آبادان و خرمشهر و محدوده‌ای از شهرستان‌های جلفا و بندر انزلی که هیئت وزیران تعیین می‌کند به‌عنوان مناطق آزاد تجاری - صنعتی شناخته می‌شود. مناطق یاد شده در کلیه امور براساس قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی مصوب ۱۳۷۲/۶/۷ و اصلاحات بعدی آن اداره خواهد شد.

براساس این درحال حاضر ۶ منطقه آزاد در کشور وجود دارد. همچنین کلیات تأسیس منطقه آزاد تجاری - صنعتی ماکو نیز به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است. براساس ماده (۱) قانون «ایجاد ۱ منطقه آزاد تجاری - صنعتی و ۲۳ منطقه ویژه اقتصادی»،^۳ به دولت اجازه داده می‌شود در شهرستان ماکو منطقه آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران ایجاد نماید. همچنین براساس این قانون کلیه فعالیت‌های موضوع قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۲/۶/۷ و اصلاحات بعدی آن در منطقه آزاد تجاری - صنعتی ماکو مجاز است. جدول ۱ فهرست مناطق آزاد ایران را نشان می‌دهد.

---

۱. «تعیین منطقه اراضی شرق خلیج چابهار به‌عنوان منطقه آزاد»، مصوبه شماره ۴۳۹۹ت۶۸ هیئت وزیران، مورخ ۱۳۷۰/۰۲/۱۸.
۲. «قانون ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی آبادان و خرمشهر، جلفا و بندر انزلی»، مصوب ۱۳۸۲/۶/۲ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۲/۶/۱۲ شورای نگهبان قانون اساسی.
۳. «قانون ایجاد ۱ منطقه آزاد تجاری - صنعتی و ۲۳ منطقه ویژه اقتصادی»، مصوب ۱۳۸۹/۷/۴ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۹/۰۷/۱۴ شورای نگهبان قانون اساسی.

جدول ۱. مناطق آزاد ایران

ردیف	نام منطقه	سال تشکیل
۱	منطقه آزاد کیش	سال ۱۳۵۹ ^(۱)
۲	منطقه آزاد قشم	سال ۱۳۶۹ ^(۲)
۳	منطقه آزاد چابهار	سال ۱۳۷۰ ^(۳)
۴	منطقه آزاد ارس	سال ۱۳۸۲ ^(۴)
۵	منطقه آزاد اروند	سال ۱۳۸۲ ^(۵)
۶	منطقه آزاد انزلی	سال ۱۳۸۲ ^(۶)
۷	منطقه آزاد ماکو	سال ۱۳۸۹ ^(۷) - در مرحله تصویب قانون

توضیحات:

- (۱) «لایحه قانونی معافیت از حقوق و عوارض گمرکی کالاهایی که به منظور استفاده و مصرف و فروش وارد جزیره کیش می‌شود»، مصوب شورای انقلاب، مورخ ۱۳۵۸/۱۲/۱۸.
- (۲) مصوبه شماره ۱۳۳۶۱۶.ت.۴۶۱.ه هیئت وزیران مصوب ۱۳۶۹/۱۱/۷. پیرو تبصره (۱۹) ماده واحده قانون برنامه پنجساله اول توسعه.
- (۳) مصوبه شماره ۴۳۹۹.ت.۶۸.ه هیئت وزیران مورخ ۱۳۷۰/۰۲/۱۸ پیرو تبصره (۱۹) ماده واحده قانون برنامه پنجساله اول توسعه.
- (۴) «قانون ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی آبادان و خرمشهر، جلفا و بندر انزلی»، مصوب ۱۳۸۲/۶/۲ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۲/۶/۱۲ شورای نگهبان قانون اساسی.
- (۵) همان.
- (۶) همان.
- (۷) تشکیل این منطقه به موجب «قانون ایجاد یک منطقه آزاد تجاری - صنعتی و سه منطقه ویژه اقتصادی»، مصوب ۱۳۸۹/۷/۴ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۹/۰۷/۱۴ شورای نگهبان قانون اساسی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و ایجاد آن در دست اقدام است.

در حال حاضر مقدمات تأسیس منطقه آزاد ماکو فراهم شده و اساسنامه این منطقه در دی‌ماه

۱۳۸۹ به تصویب هیئت وزیران رسیده است.^۱

پس از تشکیل سه منطقه آزاد کیش، قشم و چابهار، «قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران» برای اولین بار در سال ۱۳۷۲ به منظور مشخص نمودن شرایط اداره مناطق آزاد به تصویب رسید. در این قانون شرایط کلی چگونگی اداره مناطق آزاد، چگونگی ورود و خروج کالا، معافیت‌های مالیاتی و... ذکر شده و برای تعیین مقررات مربوط به هر کدام آیین‌نامه‌هایی پیش‌بینی شده است. جدول ۲ قوانین، آیین‌نامه‌ها و مصوبه‌های مرتبط با مناطق آزاد را نشان می‌دهد.

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دولت، کد خبر ۱۹۷۰۰۴ به آدرس اینترنتی <http://www.dolat.ir>

جدول ۲. قوانین و مصوبات مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران

ردیف	عنوان قانون یا مصوبه	سال تصویب
۱	قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران	مصوب ۱۳۷۲/۶/۷ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۷۲/۶/۲۱ شورای نگهبان قانون اساسی ^(۱)
۲	قانون ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی آبادان و خرمشهر، جلفا و بندر انزلی	مصوب ۱۳۸۲/۶/۲ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۲/۶/۱۲ شورای نگهبان قانون اساسی
۳	شورای عالی مناطق آزاد تجاری صنعتی	مصوبه شماره ۷۶۳۰۵/ت/۱۹۰۳۷ هـ هیئت وزیران مورخ ۱۳۷۶/۱۰/۲۹
۴	اساسنامه سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی ^(۲)	تصویب‌نامه‌های مختلف هیئت وزیران
۵	آیین‌نامه اجرایی صدور روادید اتباع خارجی در مناطق آزاد و اصلاحیه‌های پس از آن	مصوبه شماره ۱۷۵۱/ت/۹۲ ک هیئت وزیران مورخ ۱۳۷۳/۷/۹
۶	مقررات سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد ^(۳)	مصوبه شماره ۳۳۴۳۲/ت/۲۳ ک هیئت وزیران مورخ ۱۳۷۳/۲/۱۹
۷	آیین‌نامه چگونگی اداره اماکن عمومی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران	مصوبه شماره ۲۷۱۱۴/ت/۹۵ ک مورخ ۱۳۷۳/۷/۹ شورای عالی مناطق آزاد
۸	مقررات صادرات، واردات و امور گمرکی مناطق آزاد ^(۴)	مصوبه شماره ۳۳۴۳۱/ت/۲۴ ک هیئت وزیران مورخ ۱۳۷۳/۲/۱۹
۹	مجاز دائمی بودن ورود کالاهای تولید شده در مناطق آزاد به سایر نقاط کشور	تصویب‌نامه ۳۸۹۰۰/ت/۲۴۴ هـ شورای عالی مناطق آزاد مورخ ۱۳۷۳/۶/۲۹
۱۰	تسهیلات ویژه برای انتقال کالاهای تولید شده در مناطق آزاد به سایر نقاط کشور	تصویب‌نامه ۷۳۵۷۷/ت/۶۲۸ هـ مورخ ۱۳۷۷/۱۱/۱۴
۱۱	آیین‌نامه اجرایی عملیات پولی و بانکی در مناطق آزاد	تصویب‌نامه شماره ۲۳۶۸ ت ۲۲۶۲۳ ک مورخ ۱۳۷۸/۹/۹ جایگزین تصویب‌نامه شماره ۵۱۸۶۶ ت ۱۷۹۹۲ ک شورای عالی مناطق آزاد تجاری مصوب ۱۳۷۶/۲/۳۱
۱۲	آیین‌نامه استفاده از زمین و منابع طبیعی	تصویب‌نامه شماره ۱۶۴۴۸/ت/۲۵۳ ک هیئت وزیران مورخ ۱۳۷۳/۲/۱۰
۱۳	مقررات اشتغال نیروی انسانی، بیمه و تأمین اجتماعی	تصویب‌نامه شماره ۳۳۴۳۳/ت/۲۵ ک مورخ ۱۳۷۷/۳/۱۶ هیئت وزیران و اصلاحیه‌های پس از آن
۱۴	ضوابط مربوط به نقل و انتقال حق بیمه و کسور بازنشستگی	تصویب‌نامه شماره ۴۴۳۰۴/ت/۱۰۵ ک شورای عالی مناطق آزاد مورخ ۱۳۷۳/۱۰/۱۲
۱۵	آیین‌نامه اجرایی اخذ عوارض در مناطق آزاد	تصویب‌نامه شماره ۶۵۶۴۸ ت ۱۱۹ ک شورای عالی مناطق آزاد مورخ ۱۳۷۳/۰۷/۹
۱۶	ضوابط ثبت شرکت‌ها و مالکیت‌های صنعتی و معنوی در مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران	تصویب‌نامه شماره ۲۱۴۵۳ ت ۱۵۰۱۱ ک مورخ ۱۳۷۴/۲/۴ و اصلاحیه‌های پس از آن

ردیف	عنوان قانون یا مصوبه	سال تصویب
۱۷	مقررات تأسیس و فعالیت مؤسسات بیمه در مناطق آزاد	تصویب‌نامه شماره ۲۴۱۱۷/ت/۲۲۱۱۷ ه شورای عالی مناطق آزاد مورخ ۱۳۷۹/۶/۸
۱۸	نحوه واردات خودروهای تولید شده در مناطق آزاد	مصوبه جلسه مورخ ۱۳۷۹/۸/۷ شورای اقتصاد (ابلاغ شماره ۳۴/۱۴۴۲ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور)
۱۹	نحوه تهیه و تصویب بودجه سالانه سازمان‌های مناطق آزاد	تصویب‌نامه شماره ۲۱۰۵۹/ت/۲۳۱۹۴ ک مورخ ۱۳۷۹/۵/۲۳

توضیحات:

- (۱) ماده (۱۰) این قانون در سال ۱۳۷۵ اصلاح شده و مواد ۲۷، ۱۸، ۲۱، ۲۲ و ۲۸ و همچنین یک تبصره به ماده (۱) و یک تبصره به ماده (۱۸) طی قوانین جداگانه‌ای در سال‌های مختلف به این قانون اضافه شده‌اند.
- (۲) اساسنامه‌های هر کدام از سازمان‌های مناطق آزاد طی تصویب‌نامه‌های جداگانه‌ای به تصویب رسیده است که مفاد آنها کاملاً یکسان است.
- (۳) ماده (۱۰) این تصویب‌نامه در سال‌های ۱۳۷۳، ۱۳۷۵ و ۱۳۷۶ اصلاح شد.
- (۴) بند «۱» ماده (۹) این مقررات در سال ۱۳۷۳ و ماده (۲) در سال ۱۳۷۶ اصلاح شد.

در ارتباط با مناطق آزاد آیین‌نامه‌های دیگری نیز از سوی هیئت وزیران و یا شورای عالی مناطق آزاد وضع شده‌اند که چگونگی اداره مناطق آزاد را تعیین کرده و ارتباط مستقیمی با امتیازات قانونی مناطق آزاد ندارند. در این میان می‌توان به «آیین‌نامه راهنمایی و رانندگی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران»^۱، «مقررات امنیتی و انتظامی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران»^۲، «آیین‌نامه مرزبانی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران»^۳ و «اصلاح تصویب‌نامه تشکیل شورایی به منظور ایجاد هماهنگی در بین سازمان‌های مناطق آزاد تجاری، صنعتی جمهوری اسلامی ایران» اشاره کرد که چگونگی اداره مناطق آزاد را تعیین می‌کنند.

مناطق ویژه مصوب و قوانین و مقررات

تاریخچه ایجاد مناطق ویژه اقتصادی نیز به قانون برنامه اول توسعه باز می‌گردد. به موجب تبصره «۲۰» این قانون «به منظور پشتیبانی تولید، گمرک ایران و سازمان بنادر و کشتیرانی موظفند حداکثر ظرف ۶ ماه از تاریخ تصویب این قانون مناطق ویژه حراست شده‌ای را در مبادی ورودی و یا گمرکات داخلی جهت نگهداری به صورت امانی مواد اولیه و قطعات و ابزار و مواد تولیدی که بدون

۱. «آیین‌نامه راهنمایی رانندگی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران»، تصویب‌نامه شماره ۲۷۱۱۵ ت ۹۴ ک هیئت وزیران، مورخ ۱۳۷۳/۷/۹.

۲. «مقررات امنیتی و انتظامی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران»، تصویب‌نامه شماره ۲۷۱۱۶ ت ۹۳ ک، مورخ ۱۳۷۳/۷/۹.

۳. «آیین‌نامه مرزبانی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران»، تصویب‌نامه شماره ۱۵۷۰ ت ۹۱ ک، مورخ ۱۳۷۳/۷/۹.

انتقال ارز وارد می‌شود تأسیس نمایند. ورود کالا از مناطق مذکور جهت مصرف داخلی، تابع مقررات صادرات و واردات خواهد بود. صاحبان کالا می‌توانند بدون هیچ‌گونه تشریفات کالای وارداتی خود را از مبادی مذکور، از کشور خارج نمایند. آیین‌نامه اجرایی این تبصره به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید».

در بند «د» تبصره «۲۵» قانون برنامه دوم پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران^۱ مصوب سال ۱۳۷۲ نیز آمده است که «به منظور پشتیبانی از تولیدات داخلی و توسعه صادرات غیرنفتی و ایجاد تحرک در اقتصاد منطقه‌ای دولت می‌تواند مناطق ویژه حراست شده‌ای را در مبادی ورودی و یا گمرک‌های داخلی ایجاد نماید. ورود کالا از مناطق مذکور جهت مصرف داخلی، تابع مقررات صادرات و واردات خواهد بود و صدور کالا از این مناطق بدون هیچ‌گونه تشریفات انجام خواهد شد». قسمت دوم این بند نیز مقرر می‌دارد که «مناطق ویژه حراست شده که به موجب تبصره «۲۰» قانون برنامه اول توسعه ایجاد شده‌اند، باید فعالیت خود را با مفاد این تبصره و آیین‌نامه اجرایی آن تطبیق دهند».

هیئت وزیران نیز در جلسه ۱۳۷۳/۱۱/۵ کلیه اختیارات خود مندرج در تبصره فوق‌الذکر را به شورای عالی مناطق آزاد که قبلاً تشکیل یافته و اگذار کرد.^۲

در اولین اقدام، آیین‌نامه اجرایی مناطق موضوع بند «د» تبصره «۲۵» قانون برنامه دوم که توسط دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد تهیه و تقدیم شد مورد تصویب قرار گرفت. براساس آیین‌نامه اجرایی مذکور نحوه تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی تعیین شد.

شایان ذکر است، از آنجا که در قانون برنامه اول و دوم از این مناطق به‌عنوان مناطق حراست شده گمرکی نام برده شده بود، شورای عالی در جلسه مورخ ۱۳۷۴/۵/۲۳ به منظور زدودن هرگونه ابهام، عنوان «منطقه ویژه اقتصادی» را جهت اطلاق به مناطق موضوع بند «د» تبصره «۲۵» قانون برنامه دوم برگزید.

همچنین لازم به ذکر است که هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۶۷/۹/۳۰ به استناد اصل یکصدوسی‌وهشتم قانون اساسی مسئولیت مناطق آزاد و مناطق ویژه اقتصادی را به شورای عالی مناطق آزاد محول کرده است.^۳

۱. «قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، مصوب ۱۳۷۳/۰۹/۲۰ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۷۳/۰۹/۲۰ شورای نگهبان قانون اساسی.

۲. «تفویض اختیارات هیئت وزیران ناشی از بند «د» تبصره «۲۵» قانون برنامه دوم به وزرای عضو کمیسیون متشکل از وزرای عضو شورای عالی مناطق آزاد»، مصوبه شماره ۶۳۲ تا ۴۰۹ هیئت وزیران، مورخ ۱۳۷۳/۱۱/۵.

۳. پایگاه الکترونیکی شورای هماهنگی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، بخش مقالات، تاریخچه مناطق آزاد به آدرس اینترنتی: <http://www.freezones.ir/Default.aspx?tabid=76>

براساس این درحال حاضر ۱۷ منطقه ویژه اقتصادی تأسیس شده و تأسیس ۲۳ منطقه اقتصادی دیگر نیز به واسطه «قانون ایجاد ۱ منطقه آزاد تجاری - صنعتی و ۲۳ منطقه ویژه اقتصادی»، به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است. جدول ۳ فهرست مناطق ویژه ایران را نشان می‌دهد. قسمت اول جدول ۳ ردیف‌های مناطق ویژه‌ای را نشان می‌دهد که درحال حاضر مشغول به فعالیت هستند و قسمت دوم به مناطق ویژه مصوب «قانون ایجاد ۱ منطقه آزاد و ۲۳ منطقه ویژه اقتصادی» اختصاص دارد که محدوده آنها باید به تصویب هیئت وزیران رسیده و مراحل قانونی تشکیل سازمان‌های این مناطق سپری شود.

جدول ۳. مناطق ویژه اقتصادی ایران

مناطق مصوب				مناطق ایجاد شده				
میریوان	نوشهر	اسلام‌آباد غرب	منطقه ویژه اقتصادی شمال استان بوشهر	نیریز	کشتی‌سازی خلیج فارس	پیام	بندر بوشهر	منطقه ویژه اقتصادی امیرآباد
بیرجند	مهران	بندر امام خمینی	شهر ری	کازرون	شیراز	سیرجان	بوشهر	منطقه ویژه اقتصادی یزد
لامرد	جازموریان	سمنان	جهان‌آباد	دوغارون		سرخس	بندر شهید رجایی	لرستان
	سیستان	نمین	اترک	سلماس		ارگ جدید	پتروشیمی	خلیج فارس
	رفسنجان (کرمان)	شهرکرد	دامغان	کاشان		رفسنجان	سلفچگان	پارس

مآخذ: پایگاه اطلاع‌رسانی شورای هماهنگی مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی و قانون ایجاد ۱ منطقه آزاد و ۲۳ منطقه ویژه اقتصادی، مصوب ۱۳۸۹/۷/۴.

اصلی‌ترین قانون درخصوص مناطق ویژه، «قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران»^۱ مصوب سال ۱۳۸۴ است. همچنین «آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران» نیز سایر قوانین و مقررات مربوط به مناطق ویژه اقتصادی را مقرر می‌کند.^۲

۱. قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۸۴/۰۳/۱۱ مجلس شورای اسلامی و مصوب ۱۳۸۴/۰۹/۰۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۲. «آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران»، تصویب‌نامه شماره ۳۴۱۸۶/ت/۳۵۳۶۱ ک هیئت وزیران، مورخ ۱۳۸۶/۳/۲.

امتیازات قانونی مناطق آزاد و ویژه ایران

دو قانون «چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران» و قانون «تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی ایران» و آیین‌نامه‌های آنها، مرجع اصلی کلیه امتیازات قانونی موجود در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی هستند.

مناطق آزاد و ویژه ایران دارای امتیازات قانونی در زمینه‌های مختلف از جمله برخورداری از معافیت‌های مالیاتی پرداخت عوارض وارداتی و غیره هستند که برخی از این امتیازات مختص هر دو منطقه و برخی دیگر تنها مختص مناطق آزاد است.

برخی امتیازات قانونی مناطق آزاد عبارتند از:

- آزادی ورود و خروج سرمایه و سود حاصل از آن،

- حمایت و ضمانت سرمایه‌های خارجی، آزادی عمل در اشتغال نیروی انسانی، بیمه و تأمین

اجتماعی،

- معافیت مالیاتی بیست‌ساله،

- تجویز تأسیس بانک‌ها و بیمه‌های خارجی،

- مشارکت خارجیان در فعالیتهای اقتصادی به هر نسبت،

- برخورداری از مقررات خاص در صادرات، واردات و امور گمرکی،

- لغو روادید و سهولت در صدور مجوز ورود اقامت خارجیان،

- انتقال سهم داخلی کالاهای تولید شده در این مناطق به سایر نقاط، بدون تشریفات گمرکی و

ثبت سریع شرکت‌ها و مالکیت‌های صنعتی و معنوی در مناطق آزاد.

این امتیازات در قانون «چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران»

پیش‌بینی شده است که دبیرخانه مرکز امور مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، آیین‌نامه‌های مربوطه

برای اجرایی نمودن امتیازات پیش‌بینی شده را تهیه می‌کند.

برخی از امتیازات یاد شده در خصوص شرکت‌های سرزمین اصلی نیز حاکم است، برای مثال

پس از تصویب «قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی» در اسفندماه ۱۳۸۱، ورود و خروج

اصل و سود سرمایه‌های خارجی از سرزمین اصلی نیز مجاز شناخته شد، همچنین براساس بند

«ب» ماده (۴) آیین‌نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، درخصوص

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، محدودیتی از نظر درصد مشارکت سرمایه‌گذاری خارجی وجود

نداشته و همچنین سرمایه‌گذاری در همه زمینه‌های مجاز برای بخش خصوصی، امکانپذیر است.

بنابراین از متن قانون این طور برداشت می‌شود که سرمایه‌گذار خارجی می‌تواند تا ۱۰۰ درصد

سهم داشته باشد.

با این حال همچنان برخی قوانین مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی در مناطق آزاد سهلگیرانه‌تر است. برای مثال بند «د» ماده (۲) قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مقرر می‌دارد که سهم ارزش کالا و خدمات تولیدی حاصل از سرمایه‌گذاری خارجی موضوع این قانون نسبت به ارزش کالا و خدمات عرضه شده در بازار داخلی در زمان صدور مجوز، در هر بخش اقتصادی از ۲۵ درصد و در هر رشته از ۳۵ درصد بیشتر نخواهد بود. این در حالی است که در مقررات مربوط به سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد این قیود وجود ندارد. همچنین سرمایه‌گذاری خارجی در سرزمین اصلی نیازمند طی مراحل اداری بیشتری نسبت به مناطق آزاد است. براساس ماده (۶) مقررات سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد تجاری، سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی هر دو در برابر قانون یکسان بوده و برای سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد نیازمند اخذ مجوز از سازمان منطقه آزاد مورد نظر هستند. این در حالی است که براساس ماده (۵) و (۶) قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، درخواست سرمایه‌گذاری خارجی باید به سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران تسلیم شود که سازمان نیز درخواست را حداکثر ظرف ۱۵ روز بررسی کرده و نتیجه بررسی را به هیئت رسیدگی موضوع ماده (۷) ارائه می‌دهد و این هیئت نظر نهایی خود را ظرف یک ماه اعلام خواهد کرد. هیئت موضوع ماده (۷) قانون سرمایه‌گذاری خارجی متشکل از معاون وزیر امور اقتصادی و دارایی، معاون وزیر امور خارجه، معاون رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، معاون رئیس کل بانک مرکزی ایران و حسب مورد معاونین وزارتخانه‌های ذیربط تشکیل می‌گردد.

با این حال آنچه اهمیت دارد، سایر مقررات حاکم در مناطق آزاد است که می‌تواند منجر به تشویق سرمایه‌گذاری در مناطق شود. در این خصوص مقرراتی مانند معافیت مالیاتی بیست‌ساله شرکت‌های مستقر در منطقه، امکان ورود اتباع خارجی بدون نیاز به روادید، امکان استفاده از نیروی کار خارجی و عدم پیروی از قانون بیمه و تأمین اجتماعی حاکم در سرزمین اصلی، امکان فعالیت بانک‌ها و مؤسسات بیمه خارجی و برخورداری از معافیت حقوق ورودی از جمله امتیازات قانونی مناطق آزاد به‌شمار می‌روند که سرمایه‌گذاری و به‌خصوص سرمایه‌گذاری خارجی در این مناطق را نسبت به سایر نقاط کشور سهل‌تر می‌سازد. با این حال باید توجه داشت که این مواد تنها امتیازات قانونی بوده و برای تأثیرگذاری آنها باید شرایط و محیط کسب‌وکار فراهم باشد.

به‌طور کلی یکی از امتیازات اصلی که برای مناطق آزاد در نظر گرفته شده، سیاست پنجره واحد و جداسازی این مناطق از سرزمین اصلی است. سازمان مناطق آزاد در هر منطقه متولی اصلی صدور پروانه‌های مختلف در این منطقه بوده و تفاوت اصلی قوانین مناطق آزاد در زمینه‌های

ثبت شرکت‌ها، استفاده از زمین و منابع طبیعی، قانون کار و غیره با سرزمین اصلی نیز در همین امر است.

مناطق ویژه اقتصادی ایران نیز دارای امتیازات قانونی هستند که در قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی و آیین‌نامه اجرایی آن پیش‌بینی شده است. برخی از این قوانین به شرح زیر است:

- خارج از قلمرو داخلی گمرک و ورود و خروج کالا بدون رعایت مقررات عمومی صادرات و واردات،

- معافیت از عوارض معمول کشور،

- مستثنا بودن از قانون کار و تبعیت از مقررات اشتغال مناطق آزاد،

- صدور مجوزهای اقتصادی توسط سازمان مسئول منطقه و کاهش مقررات دست و پاگیر

اداری،

- ورود بدون تشریفات درصدی از کالاهای تولید شده به نسبت ارزش‌افزوده داخلی،

- اختیار استفاده و بهره‌برداری از اراضی دولتی (اراضی زمین شهری و منابع ملی) توسط

سازمان مسئول دولتی،

- ثبت شرکت‌ها و مالکیت‌های صنعتی و معنوی براساس مقررات مناطق آزاد.

مهمترین تفاوت‌های موجود در امتیازات قانونی مناطق آزاد و مناطق ویژه اقتصادی در

معافیت‌های مالیاتی، صدور روادید، قوانین و مقررات حضور بانک‌ها و بیمه‌ها، مسائل امنیتی و

انتظامی، چگونگی سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی و نحوه مدیریت این مناطق است.

برای مثال میزان و نحوه معافیت‌های مالیاتی برای مناطق آزاد و ویژه اقتصادی متفاوت است.

تمامی فعالیت‌های اقتصادی در مناطق آزاد براساس قانون اصلاح ماده (۱۳) قانون چگونگی اداره

مناطق آزاد تجاری - صنعتی^۱ از معافیت بیست‌ساله از تاریخ بهره‌برداری مندرج در مجوز

برخوردارند، این در حالی است که مناطق ویژه، مشمول معافیت مالیاتی مربوط به استان خود بوده

و طبق ماده^۲ (۱۳۲) اصلاحی قانون مالیات‌های مستقیم^۳ فعالیت‌های تولیدی و معدنی (بخش‌های

---

۱. قانون اصلاح ماده (۱۳) قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری-صنعتی، مصوب ۱۳۸۸/۰۳/۰۶ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۸/۰۳/۲۰ شورای نگهبان.

۲. ماده (۱۳۲)

درآمد مشمول مالیات ابرازی ناشی از فعالیت‌های تولیدی و معدنی در واحدهای تولیدی یا معدنی در بخش‌های تعاونی و خصوصی که از اول سال ۱۳۸۱ به بعد از طرف وزارتخانه‌های ذیربط برای آنها پروانه بهره‌برداری صادر یا قرارداد استخراج و فروش منعقد می‌شود از تاریخ شروع بهره‌برداری یا استخراج به میزان هشتاد درصد (۸۰٪) و به مدت چهار سال و در مناطق کمتر توسعه یافته به میزان صد درصد (۱۰۰٪) و به مدت ده سال از مالیات موضوع ماده (۱۰۵) این قانون معاف هستند.

۳. قانون اصلاح موادی از قانون مالیات‌های مستقیم، مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۱ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۰/۱۱/۲۷ شورای نگهبان.

تعاونی و خصوصی) به مدت چهار سال از تاریخ بهره‌برداری و یا استقرار در مناطق کمتر توسعه‌یافته به مدت ۱۰ سال (حسب شرایط مندرج در قانون) به میزان ۸۰ درصد مشمول معافیت‌های مالیاتی می‌باشند.

درخصوص روادید نیز طبق قوانین وضع شده، روادید مناطق آزاد از دو هفته به ۶ ماه، قابل تمدید می‌باشد. همچنین برای اقامت یک‌ساله صدور پروانه اشتغال مستقر در سازمان هر منطقه الزامی است. در عین حال، برای اقامت طولانی‌تر (۲ تا ۵ سال) حسب درخواست کتبی سازمان و صدور روادید توسط دفتر نمایندگی دایره امور اتباع خارجی منطقه ویژه انتظامی، این امکان فراهم می‌شود. در این مناطق علاوه بر ورود مستقیم، از سایر مبادی کشور روادید چهار روزه بدون استعلام از مرکز یا دستگاه‌های اجرایی توسط نمایندگی خارج از کشور و یا نمایندگان نیروی انتظامی مستقر در مبادی ورودی صادر می‌شود. در صورتی که مناطق ویژه، تابع مقررات داخلی موضوعه خود هستند.

بانک‌ها و بیمه‌ها در مناطق آزاد، از مقررات خاص فعالیت‌های بانکی و بیمه‌ای اعم از داخلی و خارجی تبعیت می‌کنند؛ اما مناطق ویژه اقتصادی تابع مقررات داخلی خود هستند.

همچنین سازمان مناطق آزاد موظف است مسائل امنیتی و انتظامی را در حوزه تحت امر خود برقرار نماید. از این رو، رئیس منطقه آزاد به‌عنوان رئیس شورای تأمین و ویژه انتظامی است و قوانین موضوعه از جمله: مقررات امنیتی و انتظامی، آیین‌نامه راهنمایی و رانندگی، آیین‌نامه مرزبانی، آیین‌نامه چگونگی اداره اماکن، مقررات ورود و اقامت اتباع خارجی را که طبق بند «د» ماده (۴) قانون چگونگی اداره مقررات مناطق آزاد فوق‌پس از تصویب هیئت وزیران به تأیید فرماندهی کل قوا نیز رسیده است، به مرحله اجرا می‌گذارد. حال آنکه مناطق ویژه باز هم تابع مقررات داخلی خود می‌باشند.

از سوی دیگر، سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی، از قوانین و مقررات خاص سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد که جزء مقررات داخلی این مناطق هستند تبعیت می‌کنند؛ اما مناطق ویژه اقتصادی براساس قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاران خارجی و آیین‌نامه‌های اجرایی آن عمل می‌کنند.

و در آخر توجه به چگونگی مدیریت‌ها و عزل و نصب‌ها در این مناطق، ضروری است به‌طوری‌که، مناطق آزاد به‌عنوان شرکت دولتی شناخته شده و طبق قانون، عزل و نصب مدیران سازمان‌ها و نیز مدیریت این مناطق، بر عهده هیئت وزیران به‌عنوان شورای عالی این مناطق است. در حالی‌که مناطق ویژه اقتصادی شامل بخش‌های دولتی و غیردولتی بوده و انتخاب مدیران این

مناطق حسب مورد بر عهده سازمان‌های مسئول مربوطه می‌باشد.^۱
برای درک بیشتر امتیازات قانونی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و تفاوت‌ها و شباهت‌های این امتیازات جدول ۴ را در نظر بگیرید.

جدول ۴. مقایسه شرایط سرمایه‌گذاری و امتیازات و معافیت‌ها در مناطق آزاد و مناطق ویژه

ردیف	شرح موضوع	مناطق آزاد	مناطق ویژه
۱	ورود به مناطق	بدون نیاز به روادید قبلی با رعایت مقررات و ضوابط موضوعه روادید تا ۶ ماه برای منطقه صادر می‌شود	با صدور روادید در در مبادی ورود و رعایت مقررات و ضوابط موضوعه
۲	اشتغال در مناطق	پس از دریافت مجوز کار از سازمان منطقه و براساس قرارداد کاری که در منطقه منعقد می‌شود بدون الزام به رعایت قانون کار طبق مقررات منطقه	پس از دریافت مجوز کار از سازمان منطقه طبق مقررات
۳	اقامت در مناطق برای شاغل و افراد تحت تکفل	پس از دریافت مجوز کار از سازمان منطقه	پس از دریافت پروانه کار در منطقه
۴	سرمایه‌گذاری و درخواست آن	طبق مقررات مناطق آزاد- اخذ مجوز سرمایه‌گذاری از سازمان مناطق آزاد و عدم نیاز به مراجعه به سایر نهادها	طبق مقررات سرزمین اصلی
۵	ثبت شرکت و درخواست آن	طبق مقررات مناطق آزاد	طبق مقررات سرزمین اصلی
۶	استفاده از زمین و منابع ملی	طبق مقررات مناطق	طبق مقررات سرزمین اصلی
۷	معافیت مالیاتی بر فعالیت اقتصادی	۲۰ سال از روز شروع فعالیت (تولید محصول، شروع هر فعالیت غیرتولیدی)	طبق مقررات سرزمین اصلی با رعایت بعضی تسهیلات در هر منطقه ویژه- به عنوان مثال مناطقی که شامل منطقه محروم می‌شوند از معافیت مالیاتی مناطق محروم برخوردار بوده و همچنین مناطق از مالیات بر ارزش افزوده معافاند
۸	استخدام نیروی انسانی، مقررات کار	طبق مقررات خاص مناطق آزاد کارفرما در پرداخت عیدی و مزد و پاداش تنها براساس قرارداد کار عمل می‌کند و در زمان اخراج کارگر حتی اگر از نظر سازمان غیرموجه باشد، خسارت پرداخت می‌کند و الزامی به حفظ کارگر ندارد. رسیدگی به حل اختلافات یک	همانند مقررات خاص مناطق آزاد (قانون جدید مناطق ویژه)

۱. جعفر آهنگران، گذری و نظری بر مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، ماهنامه آغاز (نشریه تخصصی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی)، ص ۱۳۳.

ردیف	شرح موضوع	مناطق آزاد	مناطق ویژه
		مرحله‌ای بوده و مرجع رسیدگی تنها سازمان مناطق آزاد است	
۹	استخدام نیروی انسانی خارجی	تا ۱۰ درصد نیروی انسانی شاغل در منطقه	همانند مقررات خاص مناطق آزاد (قانون جدید مناطق ویژه) تا ۱۰ درصد نیروی انسانی شاغل در منطقه
۱۰	واردات به منطقه و صادرات از منطقه	طبق مقررات مناطق آزاد و معاف از حقوق گمرکی	طبق مقررات مناطق آزاد و معاف از حقوق گمرکی
۱۱	واردات به منطقه و صادرات از منطقه به داخل کشور	ورود تا منطقه آزاد معاف از حقوق گمرکی و از منطقه به داخل طبق مقررات داخلی کشور	ورود تا منطقه ویژه معاف از حقوق گمرکی و از منطقه به داخل طبق مقررات داخلی کشور
۱۲	ورود کالای ساخته شده در منطقه به داخل کشور	طبق ضوابط ارزش‌افزوده و فرمول تعیین شده	طبق ضوابط ارزش‌افزوده و فرمول تعیین شده
۱۳	کالا و تجهیزات و مواد اولیه از داخل به منطقه و از منطقه به خارج	تا منطقه آزاد بدون حقوق گمرکی از منطقه به خارج با حقوق گمرکی	تا منطقه ویژه بدون حقوق گمرکی از منطقه به خارج با حقوق گمرکی
۱۴	ترخیص کالا از گمرک منطقه	به دفعات با صدور تمامی اسناد ترخیص مورد نیاز و گواهی مبداء	به دفعات با صدور تمامی اسناد ترخیص مورد نیاز و گواهی مبداء
۱۵	عمده‌فروشی و خرده‌فروشی	عمده‌فروشی	عمده‌فروشی
		خرده‌فروشی	خرده‌فروشی
		۱. به ایرانیان فقط در مناطق کیش، قشم و چابهار ۲. به خارجیان در تمام مناطق به شرط خروج کالا از کشور	در تمام مناطق چه به ایرانیان و چه خارجیان مجاز است فقط به خارجیان به شرط خروج کالا از کشور
۱۶	بانکداری	بانک برون مرزی Off-shore بانک‌های داخلی	فقط بانک‌های داخلی با امکان فعالیت ارزی
۱۷	فعالیت بیمه‌گری	برطبق مقررات مجری در مناطق آزاد	برطبق مقررات مجری در داخل کشور

مأخذ: وب سایت رسمی مرکز امور مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، www.freezones.ir

مراحل اجرایی ایجاد مناطق آزاد و ویژه در ایران

به منظور آشنایی با مناطق آزاد و ویژه در ایران لازم است تا مرور مختصری بر چگونگی ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی نیز داشته باشیم. در ذیل به مراحل و چگونگی آمایش و انتخاب یک منطقه به عنوان منطقه آزاد اشاره شده است:^۱

۱. انتخاب و پیشنهاد بخشی از سرزمین اصلی به عنوان منطقه آزاد، مستقیماً براساس سیاست‌های دولت یا به پیشنهاد نماینده محل در مجلس شورای اسلامی و یا مقامات اجرایی محلی که معمولاً استانداران هستند انجام می‌پذیرد.

۲. پس از اتخاذ تصمیم و یا پیشنهاد در مورد انتخاب منطقه، مسئولیت مطالعه و تهیه طرح توجیه اقتصادی و فنی ارائه شده (حسب اینکه انتخاب محل بر مبنای سیاست متخذه توسط هیئت دولت یا به پیشنهاد نماینده یا مقامات محلی باشد) بر عهده حوزه مشاورت رئیس‌جمهور در امور مناطق آزاد و ویژه اقتصادی (دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد تجاری - صنعتی سابق) می‌باشد.

۳. در بررسی یا تهیه طرح توجیهی (حسب مورد) توسط حوزه مشاورت رئیس‌جمهور در امور مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، مطالعات آمایشی محل شامل شرایط اقلیمی، موقعیت جغرافیایی، امکانات و فرصت‌ها، چالش‌ها و تنگناها، ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها، وضعیت زیرساخت‌های موجود از قبیل آب و برق، انرژی، مخابرات، راه‌آهن و فرودگاه و ... و امکان ایجاد یا توسعه آنها در برنامه‌ریزی‌های آینده مورد توجه و بازدید میدانی قرار گرفته و بر مبنای آن و بررسی اسناد مالکیت اراضی از جمیع جهات و اخذ موافقتنامه‌های قانونی از جمله موافقت سازمان حفاظت محیط زیست، محدوده منطقه آزاد جدید مشخص و تعریف شود.

۴. نتیجه مطالعات طی گزارشی جهت طرح و تصویب در کمیسیون اقتصاد هیئت دولت (جایگزین شورای عالی) به همراه نقشه محدوده منطقه آزاد پیشنهادی ایفاد شود.

۵. پس از تصویب آن در کمیسیون مذکور پیش‌نویس لایحه منطقه آزاد ذیربط، تنظیم و از طریق هیئت دولت برای تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌شود.

۶. لایحه پیشنهادی در کمیسیون‌های ذیربط مورد بررسی و در صورت لزوم مورد اصلاح قرار گرفته و به منظور تصویب نهایی در صحن و جلسه علنی مجلس محترم، مطرح و رأی‌گیری می‌شود.

۷. پس از تصویب و ابلاغ آن به دولت، قانون مذکور جهت اجرا و ایجاد منطقه آزاد به حوزه مشاورت اعلام می‌شود.

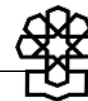
۱. نامه ارسالی مورخ ۱۳۸۸/۳/۱۶ حوزه مشاورت ریاست‌جمهور در امور مناطق آزاد و ویژه اقتصادی به شماره ۸۸/۰۹/۱۴۸۸/س به مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

۸. مناطق آزاد ایجاد شده به صورت شرکت دولتی اداره می‌شوند و دارای اساسنامه مشترک می‌باشند.

ایجاد مناطق ویژه اقتصادی جدید نیز مستلزم طی مراحل ذکر شده است با این تفاوت که درخصوص مناطق آزاد، نقشه منطقه آزاد نیز باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد، اما درخصوص مناطق ویژه تنها ایجاد منطقه مستلزم تصویب مجلس شورای اسلامی بوده و لزومی به تصویب محدوده آن توسط مجلس محترم نیست.

به موجب تبصره «۲» ماده (۱) قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران « ایجاد مناطق جدید و تعیین محدوده آنها بنا به پیشنهاد دولت و تصویب مجلس شورای اسلامی خواهد بود». در حالی که براساس تبصره «۱» ماده (۱) قانون چگونگی تشکیل و اداره مناطق ویژه تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران « در مناطق ویژه اقتصادی که برای فعالیت‌های معین ایجاد شده‌اند، تعیین محدوده جغرافیایی، طرح جامع و کالبدی، نوع و حدود فعالیت مجاز هر یک از آنها به موجب این قانون و پیشنهاد دبیرخانه و تصویب هیئت وزیران خواهد بود». همچنین تبصره «۲» این ماده مقرر می‌دارد که «ایجاد مناطق ویژه اقتصادی جدید با تصویب مجلس شورای اسلامی خواهد بود». در ماده (۳) آیین‌نامه اجرایی این قانون نیز مقرر شده است که « گزارش توجیهی و پیش‌نویس لایحه ایجاد مناطق ویژه اقتصادی جدید توسط دبیرخانه تهیه و پس از تأیید شورای عالی به هیئت وزیران ارائه می‌شود».

همچنین یکی دیگر از تفاوت‌ها در این مرحله، چگونگی اداره مناطق آزاد و ویژه است، به طوری که براساس ماده (۵) قانون مناطق آزاد « هر منطقه توسط سازمانی که به صورت شرکت با شخصیت حقوقی مستقل تشکیل می‌گردد و سرمایه آن متعلق به دولت است، اداره می‌شود». این در حالی است که مناطق ویژه می‌توانند به صورت خصوصی یا دولتی اداره شوند. براساس بند «الف» ماده (۳) قانون چگونگی تشکیل و اداره مناطق ویژه تعیین و یا تغییر سازمان مسئول منطقه اعم از دولتی و غیردولتی بر عهده هیئت وزیران می‌باشد. همچنین بند «ج» ماده (۱) آیین‌نامه اجرایی این قانون نیز در تعریف سازمان مقرر می‌دارد که سازمان منطقه شخص حقوقی دولتی و یا غیردولتی (است) که بنا به پیشنهاد دبیرخانه توسط شورای عالی تعیین می‌شود و مسئولیت اداره منطقه را عهده‌دار می‌باشد». بنابراین سازمان منطقه ویژه می‌تواند دولتی و یا غیردولتی باشد، در صورتی که سازمان مناطق آزاد منحصراً دولتی است.

مناطق آزاد در دنیا

مناطق آزاد به مفهوم امروزی خود بعد از جنگ جهانی دوم معنا پیدا کرد، با این حال پیش از جنگ جهانی نیز مناطقی با ویژگی‌های کم و بیش شبیه به مناطق آزاد کنونی وجود داشته‌اند. در این خصوص می‌توان به بنادر لگهورن^۱، مارسسی^۲، بایون^۳، دانکرک^۴، برمن^۵ و هامبورگ^۶ اشاره کرد. در میان بنادر نام‌برده شده، اولین بندر آزاد تجاری که اهداف تأسیس آن تا حدود زیادی با اهداف مناطق آزاد در تعریف امروزی تطابق دارد، بندر هامبورگ است که در سال ۱۸۸۸ ایجاد شد.

اما پس از جنگ جهانی دوم، اولین منطقه آزاد در سال ۱۹۵۹ در ایرلند با عنوان منطقه آزاد شانون ایجاد شد. در این منطقه برای اولین بار جذب سرمایه‌های خارجی، انتقال تکنولوژی و ایجاد اشتغال که از اهداف مهم تأسیس مناطق آزاد در کشورهای در حال توسعه است، مورد توجه قرار گرفت.

تجربه فرودگاه «شانون» باعث تشویق سایر کشورها برای ایجاد مناطق آزاد گردید به طوری که تا اوایل دهه ۱۹۹۰ حدود ۶۰ کشور در حال توسعه مشغول به اداره یا طراحی مناطق آزاد شدند. در قاره آسیا نیز هند در سال ۱۹۶۵ با ایجاد منطقه آزاد تجاری «کاندلا» به عنوان اولین کشور ایجادکننده مناطق آزاد در قاره آسیا شناخته شد و پس از آن سنگاپور در سال ۱۹۶۸، مالزی ۱۹۷۰، کره جنوبی در نیمه دوم ۱۹۷۰ و تایلند در سال ۱۹۷۷ اولین مناطق آزاد را به خود اختصاص دادند.^۷

مفاهیمی که طی زمان و به وسیله کشورهای مختلف برای مناطق آزاد به کار گرفته شده‌اند لزوماً یکسان نبوده و یک مقصود خاص را بیان نمی‌کنند. به همین دلیل اصلاحات گوناگونی در کشورهای مختلف برای مفهوم منطقه آزاد بیان شده است. مرکز شرکت‌های فراملیتی سازمان ملل در این رابطه ۲۳ اصطلاح متفاوت را برای منطقه آزاد در نظر گرفته است. با این حال دو اصطلاحی که بیش از سایر اصطلاحات در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی و نشریات معتبر علمی جهان به کار می‌رود واژه «منطقه پردازش صادرات» و «منطقه ویژه اقتصادی» است.

فلسفه رواج این اصطلاح «منطقه پردازش صادرات» را باید ناشی از تغییر در استراتژی توسعه صنعتی در کشورهای در حال توسعه طی سه دهه اخیر از استراتژی جایگزینی واردات به استراتژی

1. Leghorn
2. Marcy
3. Bayonne
4. Dunkirk
5. Bermen
6. Humburg

۷. نشریه تخصصی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، ش ۲، ص ۱۴۲.

توسعه صادرات دانست.

منطقه ویژه اقتصادی^۱ منطقه‌ای است که در آن قوانین تجارتي و اقتصادي نسبت به ساير نقاط آن کشور آسانگيرانه‌تر است. طبق تعريف، منطقه ویژه اقتصادي مفاهيم زيادي را پوشش مي‌دهد از قبيل منطقه آزاد تجاري،^۲ منطقه پردازش صادرات،^۳ منطقه آزاد،^۴ املاک صنعتي،^۵ بندر آزاد،^۶ معمولاً هدف از ايجاد چنين مناطقي گسترش سرمايه‌گذاري مستقيم خارجي توسط سرمايه‌گذاران خارجي و تاجران و شرکتهای بين‌المللي است.

نوع اداره مناطق ویژه مي‌تواند به صورتهای مختلف و با ترکيبي از دولت و بخش خصوصي باشد. در مطالعه‌اي که توسط بانک جهاني^۷ انجام گرفت، چهار نهاد مسئول براي يک منطقه ویژه شناخته شد. مالک^۸ منطقه، توسعه‌دهنده،^۹ مجري و مقام قانونگذار^{۱۰} منطقه. در مناطق آزادي که سابقه و قدمت بيشتري دارند و تا دهه ۱۹۹۰ تشكيل شده‌اند، دولت معمولاً هر چهار وظيفه را به عهده‌دارد. اما با کمرنگ‌تر شدن نقش دولت در اداره اقتصاد، به مرور بخش خصوصي نقش پررنگ‌تری را در اداره و توسعه مناطق آزاد و ویژه اجرا کرد. بنابراین درحال حاضر مناطق به چند روش دولتي و يا ترکيبي از شراکت بخش دولتي و بخش خصوصي اداره مي‌شوند.

امروزه انواع مختلفی از مناطق اقتصادي در دنيا مشاهده مي‌شود و هر کدام از کشورها با توجه به تعبيرها و قوانين خاص خود درخصوص مناطق ویژه، اصطلاح به خصوصي را براي آن به‌کار بردند.

سازمان‌های گوناگون بين‌المللي نيز نظرات متفاوتي در مورد مناطق آزاد دارند، يونيدو^{۱۱} مناطق آزاد را وسيله‌اي براي تشويق توسعه صنعتي با هدف صدور کالاهای صنعتي مي‌داند. آنکتاد^{۱۲} معتقد است که ساختار فعلي تجارت جهاني به زيان کشورهای توسعه نيافته است و مناطق آزاد يکي از ابزارهایی است که مي‌تواند موجب دگرگوني در اين ساختار شود، WTO مناطق آزاد را ابزاري براي گسترش تجارت بين‌المللي و ياري‌دهنده توسعه مي‌داند.^{۱۳}

1. Special Economic Zone (SEZ)

2. Free Trade Zones (FTZ)

3. Export Processing Zones (EPZ)

4. Free Zones (FZ)

5. Industrial Estates (IE)

6. Free Ports

7. Institutional Best Practices for Special Economic Zones: An Application to Tanzania, Tom Farole and Josaphat Kweka, Policy Note No. 25, August, 2011.

8. Owner

9. Developer

10. Regulator

11. UNIDO

12. UNCTAD

www.freezones.ir

۱۳. پایگاه اطلاع رسانی مرکز امور مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، بخش مقالات، تاریخچه مناطق آزاد

در حال حاضر کشورهای زیادی از دنیا دارای مناطق آزاد و ویژه اقتصادی با اسامی متفاوتی هستند. براساس مطالعه بانک جهانی در سال ۲۰۱۱ تا کنون ۲۳۰۰ نوع منطقه ویژه در ۱۲۰ کشور جهان ایجاد شده است. این مناطق در قاره‌های مختلف جهان پراکنده شده و در کشورهایمانند مصر، نیجریه، چین، هند، مالزی، امارات، بحرین، ایران، ژاپن، اتریش، انگلستان، ایتالیا، فرانسه، آلمان، اسپانیا، آرژانتین و آمریکا قرار دارد. با این حال برخی از مطالعات تعداد مناطق با مقررات خاص اقتصادی را بیش از این مقادیر می‌دانند. برای مثال در مطالعه‌ای که توسط سازمان ملل متحد انجام شد، اشاره شده است که تنها در کشور چین می‌توان در حدود ۱۲۰۰ منطقه را شناسایی کرد.^۱

ایجاد انواع مناطق آزاد و ویژه در بسیاری از کشورها به خصوص کشورهای آسیایی مانند چین، هند، کره جنوبی و امارات متحده عربی شرایط را برای ورود این کشورها به فضای اقتصاد آزاد و تجارت باز فراهم آورده است. برای مثال منطقه آزاد جبل‌علی امارات و منطقه آزاد های‌نان چین از جمله مناطق آزاد آسیا هستند که توانسته‌اند با ایجاد شرایط مناسب و سهلگیرانه برای تجارت خارجی سرمایه‌گذاران خارجی زیادی را جلب کنند.

کشور امارات متحده عربی به‌عنوان یکی از کشورهای آسیایی که تجربه موفق در زمینه مناطق آزاد داشته، دارای ۳۰ منطقه آزاد با اهداف و کارکردهای متفاوت است^۲ که بیشترین تعداد این مناطق در شیخ نشین دوبی قرار دارد. مهمترین منطقه آزاد این شیخ نشین نیز منطقه آزاد جبل‌علی است. منطقه آزاد جبل‌علی در ۳۵ کیلومتری جنوب شهر دوبی قرار داشته و دارای مساحتی بیش از ۴۵ کیلومتر مربع است.^۳ عملیات اجرایی احداث منطقه آزاد جبل‌علی ۷ سال پیش از تأسیس این منطقه آغاز شد. این عملیات از سال ۱۹۷۸ آغاز شده و دقیقاً زمانی که تمامی زیرساخت‌های لازم فراهم شد (از جمله بندر جبل‌علی بزرگ‌ترین بندر دست‌ساز بشر دنیا با سرمایه‌گذاری ۲/۵ میلیارد دلار)، منطقه آزاد جبل‌علی در سال ۱۹۸۵ افتتاح شد. براساس آخرین گزارش منطقه آزاد جبل‌علی شامل بیش از ۶۵۰۰ شرکت از جمله ۵۰۰ شرکت بین‌المللی است.

به‌منظور آشنایی بیشتر با چگونگی عملکرد اقتصادی مناطق ویژه اقتصادی مناطق مختلف جهان می‌توان میزان اشتغال ایجاد شده در این مناطق و همچنین صادرات مناطق را به‌عنوان دو متغیر اصلی تعیین عملکرد اقتصادی در نظر گرفت. جداول ۵ و ۶ عملکرد این دو متغیر را در مناطق ویژه اقتصادی نشان می‌دهد.

1. "Free Trade Zone and Port Hinterland Development", (2003), United Nation, Economic and Social Commission For Asia and The Pacific, 2003, P.51.

<http://www.dubaifaqs.com/free-zones-uae.php>

۲. پایگاه اطلاع‌رسانی مناطق آزاد دوبی و امارات به آدرس اینترنتی

<http://www.jafza.ae>

۳. پایگاه اطلاع‌رسانی منطقه آزاد جبل‌علی به آدرس اینترنتی

جدول ۵. اشتغال مستقیم ایجاد شده مناطق ویژه اقتصادی جهان (۲۰۰۷)

منطقه	اشتغال مستقیم (میلیون)	درصد از اشتغال ملی
جهانی	۶۸/۴۴۱	۰/۲۱
آسیا و اقیانوس آرام	۶۱/۰۸۹	۲/۳
آمریکا	۳/۰۸۴	۱/۱۵
اروپای غربی	۰/۱۷۹	
اروپای شرقی و مرکزی و آسیای مرکزی	۱/۵۹۰	۰/۰۰۱
خاور میانه و شمال آفریقا	۱/۴۵۸	۱/۵۹
کشورهای جنوب صحرای آفریقا	۱/۰۴۰	۰/۲۰

Source: Special Economic Zones, Performance, Lessons, Learned and Implications for Zone Development, World bank, 2008.

همان‌طور که در جدول ۵ نشان داده شده است مناطق ویژه اقتصادی در آسیا و اقیانوس آرام بیشترین درصد اشتغال از کل اقتصاد منطقه مربوطه را به خود اختصاص داده‌اند. این مقدار برابر ۶۱ میلیون شغل مستقیم است که به لحاظ تعداد نیز با اختلاف زیادی از سایر مناطق جهان در رتبه اول قرار دارد. مناطق ویژه اقتصادی چین و هند در این گروه قرار می‌گیرند.

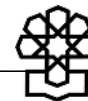
جدول ۶. صادرات مناطق ویژه اقتصادی جهان (۲۰۰۷)

منطقه	صادرات منطقه (میلیون دلار)	درصد از کل صادرات
جهانی	۸۵۱۰۳۲	۴۰/۸
آسیا و اقیانوس آرام	۵۱۰۶۶۶	۴۱
آمریکا	۷۲۶۳۶	۳۹
اروپای شرقی و مرکزی و آسیای مرکزی	۸۹۶۶۶	۳۸/۷
خاور میانه و شمال آفریقا	۱۶۹۴۵۹	۳۶/۴
کشورهای جنوب صحرای آفریقا	۸۶۰۵	۴۸/۷
مناطق آزاد ایران*	۲۴۷۲/۳	۱۰/۵۶

Source: Ibid.

* آمار مربوط به صادرات مناطق آزاد ایران در سال ۱۳۸۷ (۲۰۰۸) از گزارش عملکرد مناطق آزاد تجاری - صنعتی (۱۳۸۴-۱۳۸۷) حوزه مشاورت ریاست‌جمهوری در امور مناطق آزاد و ویژه اقتصادی استخراج شده و آمار مربوط به کل صادرات کشور در همان سال از گمرک جمهوری اسلامی ایران به دست آمده است.

در بخش صادرات نیز مجدداً مناطق ویژه آسیا و اقیانوس آرام در رتبه اول قرار داشته‌اند به‌طوری که مناطق ویژه در این بخش ۴۱ درصد صادرات کل بخش را به خود اختصاص داده‌اند.

مناطق آزاد چین

کشور چین نیز از جمله کشورهای موفق در زمینه مناطق آزاد است که دارای مناطق مختلفی با اسامی متفاوت و کارکردهای مختلف است. این مناطق نقش زیادی در رشد و شکوفایی کشور چین داشته‌اند. در سال ۱۹۸۲ دفتر مناطق ویژه اقتصادی^۱ در بالاترین سطح سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، توسعه مناطق و بررسی پیشنهادهای برای ایجاد مناطق جدید و ارائه آن به شورای دولتی^۲ تأسیس گردید. این دفتر در تدوین و اصلاح قوانین مربوط به اداره مناطق نقش اساسی دارد. با این حال مقررات مربوط به گمرکات، حق استفاده از زمین و ثبت شرکتها توسط مسئولان محلی استانی که منطقه ویژه اقتصادی در آن قرار دارد اعطا می‌شود. مدیریت مناطق ویژه اقتصادی بر عهده مسئولین محلی (ایالتی) نهاده شده است که دارای قدرت قانونی و اجرایی جهت تصویب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی و تنظیم تجارت بوده و در تصمیم‌گیری راجع به سیاست‌های خرد اقتصادی، ساختار دستمزدها و قیمت‌ها منعطف و انعطاف‌پذیر هستند. برای مثال مسئولین محلی این اختیار را دارند که شرکت‌های فعال با سرمایه‌گذاری خارجی را نسبت به ۱۰ درصد درآمد اضافه پیش‌بینی شده در قوانین مالیات بر درآمد معاف کرده و یا تخفیفی قائل شوند. با این حال طرح‌ها و برنامه‌های هر یک از مناطق با طرح‌ها و برنامه‌های ملی به‌طور مستقیم در ارتباط می‌باشد. مدیریت مناطق تا زمانی که بتواند بودجه خود را از طریق درآمدهای مالیاتی، سود شرکت‌های خود و یا وام بانکی افزایش دهد، نسبت به سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی، توسعه‌ای و بازرگانی آزاد می‌باشد. واگذاری مسئولیت در سطح محلی و ایالتی، تأخیر ناشی از بوروکراسی را به‌طور قابل توجهی کاهش داده است.^۳

جدول ۷ انواع مناطق چین را با نوع کارکرد و تعداد آنها تا سال ۲۰۰۸ میلادی نشان می‌دهد.

1. Special Economic Zones Office
2. State Council

۳. علوی‌نسب، ۱۳۸۱، ص ۱۵۳.

جدول ۷. انواع مناطق چین

ردیف	عنوان منطقه	تعریف	مشخصات	مطالعه موردی
۱	منطقه ویژه اقتصادی	مهمترین مناطق چین هستند که دارای بیشترین معافیت‌های مالیاتی و تجاری هستند. این مناطق برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی ایجاد شده‌اند	از سال ۱۹۸۰ تأسیس شده‌اند که تاکنون تعداد آنها ۵ منطقه است	این ۵ منطقه عبارتند از: شنزن، ^(۱) زهایبی، ^(۲) شانتو، ^(۳) گوانگدانگ، زیامن ^(۴) و هاینان ^(۵)
۲	مناطق توسعه اقتصادی و صنعتی ^(۶)	این مناطق مساحت زیادی را دربرمی‌گیرد. مناطقی هستند که امکانات و خدماتی را با استانداردهای بین‌المللی فراهم می‌کنند	از سال ۱۹۸۴ تأسیس شده و تا کنون تعداد آن به ۵۴ رسیده است. بسته به طبقه‌بندی مناطق ممکن است این تعداد تغییر نیز بکند. برای مثال اگر منطقه بازرگانی و مالی لوجی‌اجوی شانگهای را نیز حساب کنیم، ۵۵ منطقه می‌شود و عموماً در شهرهای ساحلی تأسیس می‌شوند	دالیان در مساحتی به اندازه ۲۱۰ کیلومتر مربع گوانجو به مساحت ۵۱/۵۷ کیلومتر مربع
۳	مناطق آزاد تجاری ^(۷)	منطقه ویژه‌ای برای تجارت بین‌المللی، سرمایه‌گذاری خارجی و پردازش صادرات که دارای منطقه گمرکی نیز هست	از سال ۱۹۹۰ تأسیس شده‌اند که تا کنون ۱۵ منطقه وجود دارد که در ۱۳ شهر بنیان گذاشته شده‌اند. ۷ منطقه آزاد تجاری در مناطق ویژه هستند و ۵ منطقه باقیمانده هم در مناطق پیشرفته اقتصادی و صنعتی	شانگهای به مساحت ۱۰ کیلومتر مربع و تیانجین به مساحت ۵ کیلومتر مربع کوچک‌ترین آنها یک کیلومتر مربع و بزرگ‌ترین ۱۰ کیلومتر مربع است که در مجموع مساحت هر ۱۵ تای آنها ۵۲/۴۹ کیلومتر مربع است. ۳۵ هزار شرکت در آنها فعالیت می‌کنند که نیمی از آنها براساس سرمایه‌گذاری خارجی هستند
۴	مناطق صنعتی با تکنولوژی بالا ^(۸)	این مناطق جهت تشویق عرضه نوآوری‌های صنعت و تکنولوژی برای عرضه به بازار هستند	از سال ۱۹۸۴ آغاز شده است و تا کنون ۵۳ منطقه وجود دارد که برخی آنان در مناطق پیشرفت اقتصادی و صنعتی ظاهر ایجاد شده‌اند	پارک تکنولوژی ^(۹) شانگهای با مساحت ۲۵ کیلومتر مربع پارک تکنولوژی تیانجین با مساحت ۲۱/۸۵ کیلومتر مربع
۵	مناطق مرزی و همکاری‌های اقتصادی ^(۱۰)	تشویق بازرگانی مرزی و ترقی روابط صادراتی بین همسایگان و برای ایجاد وضعیت اقتصادی	از سال ۱۹۹۲ اقدام به تأسیس آنها شده است و تا کنون ۱۴ منطقه وجود دارد.	هکو، ^(۱۱) هیبه ^(۱۲) و داندوگ ^(۱۳) سه نوع از این مناطق هستند

مطالعه موردی	مشخصات	تعریف	عنوان منطقه	ردیف
		بهتر در مناطقی که در اقلیت ملیتی زندگی می‌کنند. (مناطق مرزی)		
بیشتر این مناطق در محدوده ۲ و یا سه کیلومتر مربع بنا شده‌اند و لزوماً باید توسط یکی از انواع مناطق ویژه محاصره شده باشند. دولت آنها را به منظور تسریع در امور صادرات در مناطق اقتصادی ایجاد کرده است	از سال ۲۰۰۰ تاسیس شدند و تا کنون ۳۸ منطقه وجود دارد	منطقه محصور شده‌ای که توسط اداره کل امور گمرکی نظارت می‌شود	مناطق پردازش صادرات ^(۱۴)	۶

Source: free trade zone and port hinterland development, united nation, economic and social commission for asia and the pacific, (2003, pp 50-58).

- (1) Shenzhen
- (2) Zhuhai
- (3) Shantou
- (4) Xiamen
- (5) Hainan
- (6) Economic and technological development zones (ETDZs)
- (7) Free Trade Zones (FTZs)
- (8) High-technology industrial development zones
- (9) Hi-Tech Park.
- (10) Border and economic cooperation zones
- (11) Hekou
- (12) Heihe
- (13) Dandong
- (14) Export processing zones (EPZs)

دو نوع دیگر مناطق تحت عنوان مناطق گردشگری و تعطیلات^۱ و مناطق سرمایه‌گذاری تایوان در چین^۲ نیز در کشور چین وجود دارد که به ترتیب به منظور تشویق سرمایه‌گذاری خارجی و در مناطق پر رفت و آمد و جذب سرمایه‌گذاری از تایوان بوده است. مناطق ویژه اقتصادی چین مهمترین مناطق این کشور هستند که بیشترین مشوق‌ها و امتیازات قانونی را نسبت به سایر مناطق دارا هستند. در این مناطق معافیت‌های مالیاتی و تعرفه‌ای اعمال می‌شود. جداول ۸ و ۹ عملکرد اقتصادی این مناطق طی سال‌های ۱۹۷۸ تا ۲۰۰۸ را نشان می‌دهد. جدول ۸ تولید ناخالص داخلی مناطق ویژه چین بر حسب رنمینبی^۳ را نشان می‌دهد. در جدول ۹ نیز صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در هر کدام از مناطق بر حسب دلار نشان داده شده است.

1. Tourist and holiday resort zones
2. Taiwan Province of China investment zones

۳. رنمینبی (Renminbi) نام رسمی پول چین است که واحد شمارش آن یوآن بوده و در مقالات علمی رنمینبی بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

جدول ۸. عملکرد اقتصادی مناطق ویژه اقتصادی چین طی سال‌های ۱۹۷۸-۲۰۰۸

سال	شنزن	زاهایی	شانگو	زیامن	هاینان ^(۱)
تولید منطقه (GDP) به قیمت‌های جاری، میلیارد رنمینی					
۱۹۷۸	۰/۱۹۶	۰/۲۰۹ ^(۲)	۱/۰۷۹ ^(۳)	۰/۴۸	۲/۸۸۶ ^(۴)
۱۹۹۰	۱۷/۱۶۷	۴/۱۴۳	۷/۲۴۵	۵/۷۰۹	۱۰/۲۴۲
۲۰۰۰	۲۱۸/۷۴۵	۳۳/۱۴۳	۴۵/۰۱۶	۵۰/۱۸۷	۵۲/۶۷۲
۲۰۰۶	۵۸۱/۳۵۶	۷۴/۷۷۰	۷۳/۷۳۸	۱۱۶/۸۰۲	۱۰۵/۲۸۵
۲۰۰۷	۶۸۰/۱۵۷	۸۹/۵۹۰	۷۲/۰۱۰	۱۳۷/۵۲۶ ^(۵)	۱۲۲/۹۶ ^(۵)
۲۰۰۸ ^(۶)	۵۶۱/۱۷۶	۷۰/۰۴۱	۷۲/۰۸۳	۱۱۱/۴۴۲	۱۰۶/۲۷۵

مأخذ: یونگ (Yeung) و همکاران، ۲۰۰۹.

توضیحات:

(۱) به غیر از منطقه ویژه اقتصادی هاینان؛ سایر مناطق ویژه اقتصادی چین تنها در بخشی از استان مربوطه ایجاد شدند، با گذشت زمان و تجربه موفق مناطق اقتصادی چین، سایر بخش‌های استان نیز تبدیل به منطقه ویژه شده و یا سایر انواع مناطق اقتصادی در آنها ایجاد شدند. در این گزارش به منظور یکپارچه‌سازی داده‌ها و ایجاد امکان مقایسه، آمار مربوط به کل هر استان لحاظ شده است.

(۲) ۱۹۷۹.

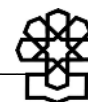
(۳) ۱۹۸۹.

(۴) ۱۹۸۰.

(۵) داده‌های مقدماتی.

(۶) Jan-Sep

همان‌طور که در جدول ۸ نشان داده شده است، تولید در هرکدام از پنج منطقه از رشد قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده است. این رشد در سال‌های ابتدایی روند فزاینده‌ای داشته و در سال‌های آخر دوره مورد بررسی اندکی از آهنگ آن کاسته شده است که نشان‌دهنده ورود مناطق به دوران بلوغ اقتصادی است.

جدول ۹. صادرات و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مناطق ویژه اقتصادی چین ۱۹۷۸-۲۰۰۸

سال	شنزن	زاهایی	شانگو	زیامن	هاینان
صادرات به قیمت‌های جاری - میلیارد دلار					
۱۹۷۸	۰/۰۰۹	۰/۰۰۹ ^(۱)	۰/۲۵۱ ^(۲)	۰/۰۸۲	n.a
۱۹۹۰	۸/۱۵۲	۰/۴۸۹	۰/۸۴	۰/۷۸۱	۰/۴۷۱
۲۰۰۰	۳۴/۵۶۴	۳/۶۴۶	۲/۵۹۵	۵/۸۸۰	۰/۸۰۳
۲۰۰۶	۱۳۵/۹۵۹	۱۴/۸۴۳	۳/۴۸۴	۲۰/۵۰۸	۱/۳۷۶
۲۰۰۷	۱۶۸/۵۴۲	۱۸/۴۷۷	۳/۹۱۲	۲۵/۵۵۵	۱/۸۳۸ ^(۳)
۲۰۰۸ ^(۴)	۱۶۳/۷۸۰	۱۹/۷۳۰	۳/۲۷۸ ^(۵)	۲۶/۹۷۰	n.a
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی صورت گرفته به قیمت‌های جاری ^(۱) - میلیون دلار					
۱۹۷۸	۵/۴۸ ^(۱)	n.a	۱/۶۱	n.a	۰/۱۰
۱۹۹۰	۳۸۹/۹۴	۶۹/۱	۹۸/۰۹	۷۲/۳۷	۱۰۰/۵۵
۲۰۰۰	۱۹۶۱/۴۵	۸۱۵/۱۸	۱۶۵/۶۱	۱۰۳۱/۵۰	۴۳۰/۸
۲۰۰۶	۳۲۶۸/۴۷	۸۲۴/۲۲	۱۳۹/۶۰	۹۵۴/۶۱	۷۴۸/۷۸
۲۰۰۷	۳۶۶۲/۱۷	۱۰۲۸/۸۳	۱۷۱/۶۲	۱۲۷۲ ^(۳)	۱۱۲۰ ^(۳)
۲۰۰۸ ^(۷)	۳۹۲۹/۵۸	۱۱۳۸/۴۹	n.a	۱۹۵۵/۶۳	n.a

مأخذ: همان.

(1) 1979

(2) 1980

(۳) تخمین مقدماتی.

(4) Jan-Nov

(5) Jan-Sep

(6) Utilized FDI, Million Current US\$

(7) Jan-Nov

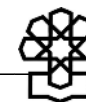
در جدول ۹ نیز رشد قابل ملاحظه‌ای در صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ملاحظه می‌شود که نشان از عملکرد موفق مناطق ویژه اقتصادی چین دارد. برای مثال سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۲۰۰۸ در منطقه ویژه اقتصادی شنزن ۷۱۷ برابر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۱۹۷۸ است. در سایر مناطق نیز میزان سرمایه‌گذاری خارجی در آخرین سالی که داده آنها در دسترس است نسبت به سال‌های اولیه از رشد قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده است.

امتیازات قانونی مناطق آزاد دنیا

انواع مختلف مناطق در دنیا بسته به نوع فعالیتی که قرار است در آنها صورت گیرد دارای قوانین متفاوتی از سرزمین اصلی هستند. مناطق آزاد جامع که عموماً با هدف جذب سرمایه‌های خارجی تشکیل می‌شوند دارای قوانینی سهل‌گیرانه در زمینه‌های مختلف به خصوص سرمایه‌گذاری خارجی، مالکیت خارجی، معافیت‌های مالیاتی و غیره هستند. جدول ۱۰ خلاصه‌ای از وضعیت برخی از انواع مناطق آزاد در دنیا را به تفکیک موقعیت جغرافیایی، مشوق‌های قانونی و هدف تشکیل نشان می‌دهد.

جدول ۱۰. مناطق آزاد دنیا به تفکیک نوع و سیاست‌های اجرایی

مناطق آزاد تجاری ^(۱)	مناطق آزاد صنعتی ^(۲)	مناطق آزاد بر پایه دانش ^(۳)	مناطق آزاد جامع ^(۴)
در یک منطقه جغرافیایی تعریف شده در نزدیکی فرودگاه، بنادر و مناطق ساحلی شهرنشین که امکان حمل‌ونقل آسان را فراهم کند و پایه‌های صنعتی مناسبی داشته باشد احداث می‌شود	در یک منطقه جغرافیایی تعریف شده در نزدیکی فرودگاه، بنادر و مناطق ساحلی شهرنشین که امکان حمل‌ونقل آسان را فراهم کند و پایه‌های صنعتی مناسبی داشته باشد احداث می‌شود	از لحاظ موقعیت جغرافیایی منطقه خاصی نیست، در برخی اوقات شهر جدیدی تأسیس می‌شود و گاهی پارک‌های علم و فناوری وجود دارد	از نظر جغرافیایی بزرگ‌تر از سایر مناطق است ^(۵) و منطقه جغرافیایی بزرگی را دربرمی‌گیرد که توسط قوانین خاص منطقه اداره می‌شود و از کشور اصلی به این وسیله جدا شده است. در مکانی جغرافیایی مستقر می‌شود که امکانات حمل‌ونقل مناسبی داشته باشد
موقعیت جغرافیایی	منطقه توسعه و تکنولوژی و اقتصادی ^(۶)	در سیر تکامل مناطق آزاد، مناطق آزاد صنعتی و به‌خصوص مناطق پردازش صادرات، در کنار صنایع، به فعالیت در زمینه تکنولوژی‌های برتر نیز پرداختند و بخش خاصی را به تولید علم و دانش درخصوص تکنولوژی‌های جدید اختصاص دادند	در برخی کشورها مانند اندونزی، مالزی و ایران در جزایر تأسیس شده است. بیشتر مورد توجه کشورهای کمتر توسعه یافته بوده است
سیاست‌های تشویقی: تجارت نسبت به سرزمین اصلی اعطای وام و مشوق‌های مالیاتی	برخی نیز مانند منطقه توسعه تکنولوژی و اقتصادی در هند، به صورت احاطه شده توسط کشورهای دیگر نیستند	این مناطق حتماً باید در کنار شهرهای بزرگ باشند تا بتوانند از امکانات این شهرها استفاده کنند. همچنین مراکز تحقیقاتی و دانشگاه‌ها باید در کنار آنها و در ارتباط نزدیک با آنها باشند. بنابراین این مناطق در کنار مراکز تحقیقاتی تشکیل می‌شوند	سیاست‌های تشویقی اعطایی بسته به نوع منطقه آزاد و کشور مربوطه متفاوت است. به‌طور کلی سیاست‌های اعطای وام، فراهم کردن زیرساخت با قیمت‌های اندک،
معافیت مالیاتی برای واردات کالاهای واسطه‌ای و تجهیزات برخی معافیت‌های مقرراتی در بخش صنایع نسبت به سرزمین اصلی	معافیت مالیاتی برای واردات کالاهای واسطه‌ای و تجهیزات برخی معافیت‌های مقرراتی در بخش صنایع نسبت به سرزمین اصلی	در این مناطق سیاست‌های تشویقی و امتیازی نیز داده می‌شود از جمله آنکه آموزش، تحقیقات، تولیدات، تکنولوژی و سایر تسهیلات در یک جا برای یک، دو یا	

مناطق آزاد تجاری ^(۱)	مناطق آزاد صنعتی ^(۲)	مناطق آزاد بر پایه دانش ^(۳)	مناطق آزاد جامع ^(۴)
مشوق‌های مالی	در جنوب شرق آسیا معافیت‌های ۵ تا ۱۰ ساله از مالیات و معافیت از قوانین دستمزد وجود دارد. دولت به صادرات و به زیرساخت‌های مورد نیاز صنایع یارانه می‌دهد	چند هدف تحقیقاتی معین جمع می‌شوند	معافیت‌های مالیاتی و گمرکی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و گسترش صادرات در این نوع مناطق صورت می‌پذیرد
مشوق‌های فیزیکی	در کشورهای توسعه‌یافته مشوق‌های فیزیکی به صورت عرضه زیر بناها با قیمت ارزان مانند آب، انرژی، برق، زمین است و در کشورهای کمتر توسعه‌یافته به صورت عرضه وسایل ارتباطی می‌باشد		
فعالیت اقتصادی	فعالیت اقتصادی برخلاف مناطق آزاد تجاری و مناطق آزاد خدماتی، از نوع فعالیت‌های صنعتی و تولیدی است کالاهای وارداتی در داخل منطقه و یا سایر نقاط فقط برای صادرات مجدد استفاده می‌شوند. کالاهای تولیدی، کالاهای کاربر ^(۸) هستند در کشورهای کمتر توسعه‌یافته که نیروی کار زیاد و ارزان دارند رواج بیشتری دارد	تأسیس دانشگاه و مراکز تحقیقاتی و آموزشی و انجام تحقیقات علمی در راستای پیشرفت اقتصادی	شامل انواع فعالیت‌های صنعتی هم کاربر و هم سرمایه‌بر می‌شود. تولیدات آن بسته به نوع منطقه می‌تواند در داخل و یا خارج به فروش برسد

مناطق آزاد تجاری ^(۱)	مناطق آزاد صنعتی ^(۲)	مناطق آزاد بر پایه دانش ^(۳)	مناطق آزاد جامع ^(۴)
هدف	این مناطق در کشورهای کمتر توسعه‌یافته برای ایجاد اشتغال و درآمد ارزی و جذب سرمایه‌ها و تکنولوژی‌های خارجی و حرکت در جهت صنعتی شدن شکل می‌گیرند در کشورهای توسعه‌یافته برای اهداف خرد، مانند افزایش اشتغال و احیای مجدد صنایعی که تکنولوژی‌های قدیمی دارند ایجاد می‌شوند. مانند، منطقه آزاد شرکتی ^(۹) در انگلستان	هدف اصلی به صورت تجاری و بازرگانی درآوردن دانشی است که مراکز تحقیقاتی به آن دست یافته‌اند کشورهای توسعه‌یافته تکنولوژی‌های برتر را ایجاد می‌کردند تا از این طریق رقابت پذیری خود را افزایش دهند کشورهای کمتر توسعه‌یافته در آن زمان مانند هند و چین نیز برای دستیابی به تکنولوژی و دانش کشورهای پیشرفته این مناطق را ایجاد کردند به طور کلی هدف هر دو گروه کشورها دستیابی به پیشرفت اقتصادی در آینده بوده است	یک منطقه جامع و کامل که شامل تجارت، صنعت، خدمات و دانش است. در مقایسه با مناطق پیش از خودش دارای اهداف بیشتر و چند منظوره می‌باشد به طور کلی هدف از تأسیس این مناطق دربرگیرنده اهداف مناطقی است که قبل از آن وجود داشته است اهداف آن می‌تواند جذب سرمایه خارجی، افزایش اشتغال، افزایش درآمد ارزی، دنبال کردن استراتژی باز کردن فضای اقتصاد باشد

مأخذ: این جدول خلاصه‌ای از مطالب ارائه شده در مطالعه The Theory and Practice of Free Economic Zones: A Case Study of Tianjin, People's Republic of China/ Meng Guangwen است.

(1) Trade base FEZ

(2) Manufacture-based FEZ

(3) Service-based FEZ

(4) Comprehensive-based FEZ

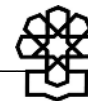
(5) The typical Examples are The Comprehensive FTZ (Manaus FTZ in Brazil), Comprehensive Ports (Hong Kong, Singapore, and the Bahamas), SEZ (Shenzhen in China) and the Large Free Border Zone (Tijuana and Moxicali in Mexico).

(6) Economic and Technological Development Zones

(7) Export Processing Zone

(8) Labor-intensive

(9) Free Enterprise Zone

در ایران نیز دو نوع منطقه آزاد و ویژه اقتصادی وجود دارد و همان‌طور که اشاره شد هرکدام دارای قوانین مخصوص به خود هستند که متفاوت از سرزمین اصلی بوده و به واسطه آنها تلاش شده تا شرایط برای فعالیت سرمایه‌گذاران فراهم شود. در ادامه مقایسه‌ای بین برخی امتیازات قانونی مناطق آزاد ایران و برخی از کشورهای جهان صورت خواهد گرفت.

مقایسه امتیازات قانونی مناطق آزاد ایران با سایر کشورها

مناطق آزاد ایران دارای امتیازات قانونی در زمینه‌های مختلف به‌منظور جذب سرمایه‌های بیشتر در مناطق آزاد، هستند. مناطق آزاد سایر کشورها نیز از امتیازات قانونی برخوردارند که در بیشتر موارد این امتیازات شامل معافیت‌های مالیاتی، از قبیل معافیت‌های حقوق ورودی و معافیت مالیات بر درآمد و تولید، امتیازات ویژه برای سرمایه‌گذاری و مالکیت خارجی، فعالیت بانک‌ها و بیمه‌ها و غیره است. جدول ۱۱ بررسی مقایسه‌ای کلی درخصوص برخی امتیازات قانونی مناطق آزاد ایران و سایر کشورهای را نشان می‌دهد.

جدول ۱۱. مقایسه تطبیقی برخی سیاست‌های تشویقی مناطق آزاد ایران و سایر کشورها

موضوع	ایران	چین	امارات متحده عربی	هند	کره جنوبی
معافیت مالیاتی	معافیست بیست‌ساله از شروع فعالیت	معافیت از مالیات بر درآمد و لزوم پرداخت مالیات ۱۵ درصدی برای تجارت	معافیت مالیاتی برای شرکت‌ها به مدت ۱۵ سال و قابل تمدید برای ۱۵ سال دیگر	معافیست ۱۰۰ درصد برای پنج سال (خارجی‌ها سه سال) و ۵۰ درصد تخفیف برای دو سال بعد	معافیت دائم از مالیات فعالیت‌های کسب‌وکار و معافیت مالیات بر ارزش‌افزوده کالاهای سرمایه‌ای وارداتی - معافیت پنج‌ساله مالیات بر درآمد و تخفیف ۵۰ درصدی سه‌ساله پس از آن
حقوق گمرکی	محدودیت تعرفه‌ای ندارد	به‌طور کلی معاف است اما برای برخی کالاها که فقط در منطقه به فروش می‌رسد نیمی از عوارض اخذ می‌شود	معافیست ۱۰۰ درصد	معافیت پنج‌ساله - عدم بررسی گمرکی و تنها براساس خوداظهاری	معافیت کامل حقوق گمرکی برای کالاهای مواد خام، قطعات، اجزا و ماشین‌آلات و تجهیزات، تولیدات صادراتی

موضوع	ایران	چین	امارات متحده عربی	هند	کره جنوبی
مالکیت خارجی	اجاره به خارجیان مجاز و فروش ممنوع است	۱۰۰ درصد	۱۰۰ درصد*	۱۰۰ درصد	۱۰۰ درصد
مشوق صادراتی	صادرات معاف از تعرفه بوده و سود نیز تا ۱۰ سال معاف است	معاف از عوارض صادراتی	۱۰۰ درصد معافیت صادرات و واردات	صادرات مجدد کالاهای وارداتی	مشوق صادراتی مانند وام با نرخ بهره پایین
سرمایه‌گذاری خارجی	تا ۱۰۰ درصد تضمین جبران خسارت در صورت ملی کردن	تا ۱۰۰ درصد تضمین جبران خسارت در صورت ملی کردن	سهم سرمایه‌گذار خارجی تا ۱۰۰ درصد	تا ۱۰۰ درصد تضمین جبران خسارت در صورت ملی کردن	تا ۱۰۰ درصد تضمین جبران خسارت در صورت ملی کردن

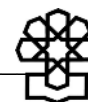
مآخذ: قانون چگونگی اداره مناطق آزاد و «مناطق آزاد تجاری و صنعتی، ابزار راهبرد توسعه صادرات در مقایسه با سه کشور دیگر آسیایی»، پژوهشنامه اقتصادی، ۱۳۸۸ و طرح پژوهشی بررسی نقش مناطق آزاد - ویژه اقتصادی در رشد و توسعه صنعت و معدن. * مالکیت خارجی در امارات تنها با تمدید سالیانه فعالیت شرکت برقرار خواهد بود.

تنها تفاوت قابل توجه در سیاست‌های تشویقی مناطق آزاد ایران و سایر مناطق آزاد در جدول ۱۱ نشان داده شده مربوط به مالکیت خارجی است که در مناطق آزاد ایران این مالکیت امکانپذیر نبوده و به صورت اجاره امکانپذیر است. با این حال و با وجود آنکه قانون تکلیف را در برخی موارد مشخص کرده است، این قوانین به درستی در منطقه آزاد اعمال نمی‌شود، برای مثال با وجود قانون معافیت بیست‌ساله، قانون مالیات بر ارزش افزوده در این مناطق به اجرا گذاشته شده است. به برخی از این مشکلات در بخش بررسی چالش‌های مناطق اشاره خواهد شد.

چالش‌های مرتبط با مناطق آزاد و ویژه در ایران

مناطق آزاد ایران علیرغم بهره‌مند بودن از امتیازات قانونی و همچنین موقعیت استراتژیک مناسب که دسترسی به بازارهای منطقه و راه‌های اصلی آبی را به همراه دارد، نتوانسته‌اند عملکرد قابل قبولی به خصوص در زمینه جذب سرمایه‌های خارجی داشته باشند.

بررسی آمار و اطلاعات مربوط به سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در مناطق آزاد نشان از

عملکرد نسبتاً ناموفق این مناطق در جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی دارد. به طوری که طی سال‌های (۱۳۸۲-۱۳۸۷) در بهترین حالت تنها ۳/۸ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی صورت گرفته در کشور در مناطق آزاد تجاری - صنعتی تحقق یافته است. جدول ۱۲ میزان سرمایه‌گذاری خارجی صورت گرفته در مناطق آزاد تجاری - صنعتی کشور را نشان می‌دهد. همان‌طور که در این جدول مشاهده می‌شود، سهم سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی صورت گرفته در مناطق آزاد به نسبت کل سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در سال (۱۳۸۷) از ۱ درصد به ۳/۷ درصد افزایش پیدا کرده که همین امر موجب شده است تا علیرغم کاهش سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در این سال در کل کشور، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مناطق آزاد در سال ۱۳۸۷ نسبت به سال ۱۳۸۶ از رشد ۱/۶۵ درصدی برخوردار باشد. با این حال با توجه به آنکه یکی از اهداف اصلی ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی، جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی است، مقدار ۳/۷ درصد از کل سرمایه‌گذاری خارجی صورت گرفته در کشور، رقم ناچیزی محسوب می‌شود.

جدول ۱۲. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مناطق آزاد طی دوره (۱۳۸۲-۱۳۸۷)

سال	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کل کشور (میلیون دلار)	مناطق آزاد (میلیون دلار)	رشد سرمایه‌گذاری مناطق آزاد (درصد)	نسبت سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد به کل کشور (درصد)
۱۳۸۲	۲۸۰۴/۲	۱۰۷/۹۲		۳/۸
۱۳۸۳	۲۹۷۸/۱	۱۱۳/۲۵	۴/۹	۳/۸
۱۳۸۴	۳۱۸۹	۴۰/۴۷	-۶۴	۱/۲
۱۳۸۵	۱۸۶۶/۹	۳۳/۲۲	-۱۷	۱۷/۸
۱۳۸۶	۱۵۵۲/۴	۲۱/۱۵	-۳۶	۱۳/۶
۱۳۸۷	۱۴۹۰/۸	۵۶/۲۴	۱۶۵	۳/۸
جمع کل	۱۳۸۸۱/۴	۳۷۲/۲۵	*-۴۷	۲/۷

مأخذ: بانک مرکزی.

* رشد سال ۱۳۸۷ نسبت به سال ۱۳۸۲.

توضیح: نرخ رشد و نسبت توسط محقق محاسبه شده است.

همان‌طور که در جدول ۱۲ نشان داده شده است سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از سال ۱۳۸۲ به بعد در مناطق آزاد رو به کاهش بوده و تنها در سال ۱۳۸۷ رشد اندکی داشته است. آمار و اطلاعات در این زمینه لزوم توجه به چالش‌های موجود در راه موفقیت مناطق آزاد را نشان می‌دهد.

بررسی چالش‌های مناطق آزاد ایران

چالش‌های مناطق آزاد ایران را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد. دسته اول چالش‌های قانونی مناطق و دسته دوم چالش‌های مربوط به مدیریتی و سیاستگذاری کلی درخصوص مناطق آزاد است.

چالش‌های قانونی مناطق آزاد

چالش‌های قانونی مناطق آزاد در حقیقت ناشی از خلأهای قانونی مناطق آزاد و یا عدم اجرای مناسب قوانین در این مناطق است.

۱. ارزش‌افزوده ایجاد شده در مناطق

معضل نحوه محاسبه ارزش‌افزوده از مهمترین مشکلات بخش صنایع مستقر در مناطق آزاد و نیز یکی از عوامل بازدارنده توسعه صنعت در منطقه است که همواره موجب چالش بین مناطق آزاد و گمرک شده و مشکلاتی را در زمینه تولید کالا در مناطق آزاد ایجاد کرده است.

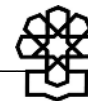
تفاوت دیدگاه بین گمرک و مدیریت مناطق آزاد در اجرای مقررات موضوع بند «ج» ماده (۳۵) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی نسبت به مناطق آزاد است.

براساس بند «ج» ماده (۳۵) قانون برنامه چهارم^۱ کالاهای تولید یا پردازش شده در مناطق آزاد به هنگام ورود به سایر نقاط کشور به میزان مجموع ارزش‌افزوده و ارزش مواد داخلی و قطعات داخلی به‌کار رفته در آن مجاز و تولید داخلی محسوب شده و از پرداخت حقوق ورودی معاف خواهد بود. همچنین در تبصره «۱» این بند آمده است که مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای خارجی به‌کار رفته در تولید مشروط به پرداخت حقوق ورودی در حکم مواد اولیه و کالای داخلی محسوب می‌شود. این حکم در بند «ب» ماده (۱۱۲) قانون برنامه پنجم نیز با اندکی تغییرات تکرار شده، اما تبصره «۱» این ماده همچنان باقی است که در حقیقت نتوانسته ابهام موجود در ماده را برطرف سازد.

از زمان تصویب این ماده در برنامه چهارم، گمرک ایران به استناد تبصره ذیل بند «ج» ماده (۳۵) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، به روشی عمل می‌نماید که دقیقاً

۱. بند «ج» ماده (۳۵) قانون برنامه چهارم توسعه: کالاهای تولید یا پردازش شده در مناطق آزاد هنگام ورود به سایر نقاط کشور به میزان مجموع ارزش‌افزوده و ارزش مواد اولیه داخلی و قطعات داخلی به‌کار رفته در آن مجاز و تولید داخلی محسوب و از پرداخت حقوق ورودی معاف خواهد بود.

تبصره - مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای خارجی به‌کار رفته در تولید مشروط به پرداخت حقوق ورودی در حکم مواد اولیه و کالای داخلی محسوب می‌شود.

منطبق با مقررات قبل از تصویب این قانون است. هدف از تصویب ماده (۳۵) قانون برنامه چهارم توسعه این بود که اگر کالایی در مناطق آزاد و مناطق ویژه اقتصادی تولید شود متناسب با عواملی همچون مواد اولیه داخلی به کار گرفته شده و ارزش افزوده ایجاد شده در منطقه، درصدی از کل تولید این کالاها کالای داخلی محسوب و بدون پرداخت حقوق ورودی وارد کشور شود. این مشوق براساس مواد قانونی فوق‌الذکر برای مناطق آزاد و مناطق ویژه اقتصادی در نظر گرفته شده است. در صورتی که استنباط گمرک با این دیدگاه متفاوت است. استنباط گمرک کاملاً منطبق بر مقررات قبل از تصویب ماده (۳۵) قانون برنامه چهارم است و بدین ترتیب این ماده قانونی عبث و بیهوده خواهد شد.

۲. عدم مدیریت یکپارچه

ماده (۲۷) قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مقرر کرده است که کلیه اختیارات دستگاه‌های اجرایی مستقر در منطقه آزاد به مدیر سازمان منطقه آزاد باید واگذار شود. با این حال در حال حاضر یکی از مشکلات اساسی مناطق آزاد کشور، عدم مدیریت یکپارچه در این مناطق است به طوری که تعارضات موجود بین سازمان‌های مناطق آزاد و دستگاه‌های اجرایی مستقر در منطقه، عملاً مشکلاتی را برای مدیریت یکپارچه در این مناطق به وجود آورده است.

۳. اخذ عوارض شهری

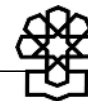
تناقض بین مسئولیت‌های سازمان‌های مناطق آزاد و شوراهای شهر و روستا به یکی از معضلات جدی مناطق آزاد تبدیل شده است که اهم این معضلات به موضوع اخذ عوارض شهری مربوط می‌شود. در خصوص موضوع عوارض شهری، از طرفی اهم فعالیت اجرایی شوراها در تعیین عوارض، صدور مجوز بنا و مواردی از این قبیل متبلور می‌شود و از طرف دیگر به موجب ماده (۱۰) قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری-صنعتی وصول هرگونه عوارض در قبال انجام خدمات شهری و غیره به سازمان مناطق آزاد محول شده است. این موضوع باعث ایجاد تنش بین شوراهای شهر و سازمان‌های مناطق آزاد در برخی از مناطق آزاد کشور شده است.

چالش‌های مدیریتی و زیرساختی مناطق آزاد

یکی از مشکلات اصلی مناطق آزاد ایران کمبود زیرساخت‌های لازم برای سرمایه‌گذاری در این

مناطق است. به‌طور کلی مزیت‌های اصلی مناطق آزاد در دنیا را قوانین سهلگیرانه و زیرساخت‌های مناسب می‌دانند. مجموع این دو عامل باعث می‌شود تا سرمایه‌گذار تشویق به سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد شود. این دو عامل مکمل یکدیگر بوده به‌طوری که می‌توان وجود زیرساخت‌های مناسب را شرط لازم و قوانین سهلگیرانه را شرط کافی برای موفقیت مناطق آزاد دانست. این درحالی است که در ایران کمبود زیرساخت‌های مناسب برای انجام فعالیت‌های اقتصادی یکی از موانع بزرگ بر سر راه رشد و پیشرفت مناطق آزاد بوده است.

سیاست دولت در زمینه ایجاد زیرساخت‌های لازم در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی به‌صورت ایجاد زیرساخت‌ها از محل درآمدهای این مناطق پس از افتتاح و شروع به‌کار مناطق بوده است. اتخاذ چنین سیاستی می‌تواند مشکلات ایجاد شده در مناطق آزاد جنوب شرق آسیا مانند فیلیپین را پدید آورد. یعنی ممکن است باعث پیشی گرفتن هزینه‌های ایجاد مناطق آزاد از فواید آن باشد. این در حالی است که تجربه مناطق آزاد موفق جهان مانند جبل‌علی نشان می‌دهد که در این مناطق در بدو تأسیس ابتدا زیرساخت‌های لازم فراهم شده و سپس مبادرت به ایجاد مناطق آزاد شده است. برای مثال عملیات اجرایی احداث منطقه آزاد جبل‌علی ۷ سال پیش از تأسیس این منطقه آغاز شد. این عملیات از سال ۱۹۷۸ آغاز شده و دقیقاً زمانی که تمامی زیرساخت‌های لازم فراهم شد (از جمله بندر جبل‌علی با سرمایه‌گذاری ۲/۵ میلیارد دلار)^۱، منطقه آزاد جبل‌علی در سال ۱۹۸۵ افتتاح گردید. انتخاب منطقه جغرافیایی مناسب برای مناطق آزاد، از اهمیت بسزایی برخوردار است که به‌نظر می‌رسد در مورد مناطق آزاد ایران چندان مورد توجه قرار نگرفته است. این مناطق باید به‌گونه‌ای باشد که دارای زیرساخت‌های لازم بوده و یا حداقل هزینه برای ایجاد زیرساخت‌ها را در پی داشته باشند. جدول ۱۳ مهمترین زیرساخت‌های لازم برای ایجاد مناطق آزاد را نشان می‌دهد.

جدول ۱۳. زیرساخت‌های لازم برای ایجاد مناطق آزاد

سازمان مسئول	انتخاب مکان استراتژیک	پشتیبانی قانونی دولت	زیربنها و خدمات در سطح جهانی	صنایع پشتیبانی	نیروی کار	فناوری اطلاعات
ساختار شفاف و تصویب وظایف سازمان‌های مسئول در منطقه، ایجاد مدیریت واحد در منطقه، اداره منطقه به‌صورت ایالتی و دارا بودن قوانین مخصوص به خود مستقل از قوانین سرزمین اصلی	وجود امکانات زیربنایی و یا امکان ایجاد زیربناهای مورد نیاز با قیمت ارزان (از لحاظ موقعیت جغرافیایی و زیست‌محیطی منطقه)، دوری از نواحی بحران‌زا، سهولت کنترل فیزیکی، نزدیکی به مبادی خروج کالا از سرزمین اصلی و ارسال کالا به بازارهای خارجی، دسترسی به راه‌های بین‌المللی و داخلی	وجود مشوق‌های مالیاتی، وجود قوانین سهل و آسانگیرانه برای سرمایه‌گذاری خارجی، معافیت‌های تعرفه‌ای برای سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی، اعمال قوانین متفاوت و سهل در زمینه اقتصادی و تجاری نسبت به سرزمین اصلی به‌منظور تشویق سرمایه‌گذاران، حمایت قانونی از ایجاد و توسعه صنایع پسین	دسترسی به انرژی‌ها از قبیل برق، گاز، نفط و فرآورده‌های نفتی، وجود امکانات پیش‌ساخته جهت تولید و انبار کردن کالا	وجود جاده‌های مناسب حمل‌ونقل، دسترسی به شبکه‌های حمل‌ونقل سرمزمین اصلی، وجود فرودگاه‌های محلی و یا دسترسی آسان و سریع به فرودگاه‌های سرمزمین اصلی، استقرار در بنادر و یا نزدیکی به خطوط کشتیرانی	دسترسی آسان و ارزان به نیروی کار ماه‌ها، نیمه‌ماه‌ها و ساده، امکان آموزش نیروی کار، استفاده از قوانین سهلگیرانه و آسان در استفاده از نیروی کار	وجود زیربناهای فناوری اطلاعات، امکان دسترسی آسان در تمامی نقاط منطقه به اینترنت پرسرعت

نکته حائز اهمیت در خصوص زیرساخت‌های مورد نیاز برای تأسیس یک منطقه آزاد و توجه به وجود این زیرساخت‌ها، موضوع تحلیل هزینه-فایده برای تأسیس مناطق آزاد است. از آنجایی که تأسیس یک منطقه آزاد بدون وجود زیرساخت‌های مناسب و لازم منجر به عملکرد ناموفق این مناطق خواهد شد، لازم است تا پیش از تأسیس هر منطقه، مبادرت به تأمین زیرساخت‌های مورد نیاز شود. در صورتی که منطقه مورد نظر برای ایجاد منطقه آزاد به‌درستی انتخاب نشده باشد، ممکن است هزینه ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز بیش از منافع به‌وجود آمده در مناطق شود. این امر موضوعی است که در خصوص مناطق آزاد فیلیپین مشاهده شده است. نتایج مطالعه‌ای که

توسط بانک جهانی منتشر شده^۱، نشان می‌دهد که هزینه زیاد ایجاد زیرساخت‌ها در مناطق آزاد فلیپین، باعث شد که براساس یک تحلیل هزینه-فایده، این مناطق از لحاظ اقتصادی دارای زیان خالص باشند، در صورتی که با همین تحلیل، مناطق آزاد چین و کره جنوبی، دارای نفع خالص بوده‌اند که این موضوع به دلیل انتخاب مناسب منطقه از لحاظ موقعیت زیرساختی بوده است. این امر، اهمیت انتخاب مکان جغرافیایی مناسب را نشان می‌دهد. به طوری که انتخاب نادرست موقعیت جغرافیایی، نه تنها منافی را به لحاظ ایجاد مناطق آزاد در بر نداشته، بلکه هزینه‌های بیشتری را نیز تحمیل می‌کند. این موضوع در خصوص مناطق آزاد ایران نیز قابل تأمل است.

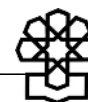
اگر چه مناطق آزاد ایران از لحاظ موقعیت جغرافیایی، عموماً در نقاط سوق‌الجیشی قرار گرفته‌اند، اما جانمایی عملیاتی آنها دارای اشکالات متعددی است. عمده‌ترین اشکال فراهم نبودن زیرساخت‌های لازم برای ایجاد مناطق بوده است. به طوری که پیش از انتخاب یک منطقه به عنوان منطقه آزاد و ویژه اقتصادی، زیرساخت‌های لازم برای آنها فراهم نشده و سیاست ایجاد زیرساخت‌ها از محل درآمدهای مناطق آزاد پس از افتتاح و شروع به کار، اتخاذ شده است. از طرف دیگر، مناطق آزاد به لحاظ جغرافیایی اکثراً در مناطق محروم کشور واقع شده‌اند.

به طور کلی، مهمترین فلسفه تأسیس مناطق آزاد در ایران در بدو تأسیس، ایجاد توسعه منطقه‌ای بوده است. به همین دلیل مناطق آزاد بعضاً در محروم‌ترین نقاط جغرافیایی کشور جانمایی شده‌اند، که منظور از محروم‌تر نبود زیرساخت‌های لازم و یا به طور کلی به معنای زیر است:

- فقدان تأسیسات زیربنایی، زیرساختی و انرژی در منطقه،
- سطح بسیار پایین استانداردهای زندگی، زیست‌محیطی و بهداشتی،
- فقدان نیروهای تحصیلکرده و ماهر در منطقه،
- دوری از شهرهای بزرگ،
- اقتصاد محلی ضعیف و درون‌گرا و ظهور و بروز پدیده‌هایی همچون قاچاق و ...

این موضوع یکی از اصلی‌ترین چالش‌های مناطق آزاد ایران بوده و باعث شده تا مناطق آزاد ایران نتوانند موفقیت چندانی در رسیدن به اهداف تعیین شده داشته باشند. در این خصوص لازم است تا اقدامی اساسی اندیشیده شود تا زیرساخت‌های لازم برای موفقیت مناطق آزاد فراهم شود. در حال حاضر یکی از دلایل اساسی روی آوردن مناطق آزاد به گسترش واردات، کسب درآمد برای تأمین زیرساخت‌های لازم است. بنابراین لازم است تا پیش از تأسیس مناطق آزاد جدید که تبدیل به دروازه‌های وارداتی کشور شده‌اند، ترتیبی اتخاذ شود تا مناطق آزاد فعلی به لحاظ زیرساخت‌ها

1. Benefit-cost Appraisal of Export Processing Zones: a Survey of Literature/Development Policy Review, 2003, 21(1): 51-65/ Jayanthakumaran, Kankesu.

تجهیز شوند.

- برخی دیگر از چالش‌های موجود در مناطق آزاد را می‌توان به صورت زیر اشاره کرد:
- گردش کار طولانی برای استفاده از منابع مالی بانک‌های مستقر در منطقه آزاد.
  - ابهام در وضعیت اموال تملیکی و کالاهای متروکه در مناطق آزاد و ضرورت تصویب قانون در این زمینه.
  - عدم عضویت مؤثر و کارآمد نمایندگان مناطق آزاد در کمیسیون‌های اقتصادی و زیربنایی هیئت دولت به عنوان مناطقی از کشور که با قوانین اقتصادی دیگری اداره می‌شوند.
  - عدم اعطای مالکیت حتی به صورت موقت به سرمایه‌گذار خارجی.
- جدول ۱۴ به طور خلاصه چالش‌های موجود در مناطق آزاد را نشان می‌دهد.

جدول ۱۴. چالش‌های مناطق آزاد

چالش‌های مدیریتی	چالش‌های قانونی	چالش‌های ساختاری
عدم مدیریت یکپارچه	قوانین متضاد و تعمیم قوانین جدید التصویب	عدم تکمیل زیرساخت‌ها
عدم نگاه جامع‌سیاستی	قانون معافیت به ازای ارزش‌افزوده	عدم اختصاص بودجه متناسب با سطح ساختار مورد نیاز
	قوانین کار و اشتغال	اتخاذ سیاست تأمین زیرساخت از محل درآمد
	مالکیت خارجی	
	اخذ عوارض شهری	

بررسی چالش‌های مناطق ویژه ایران

مناطق ویژه اقتصادی ایران نیز مانند مناطق آزاد دارای چالش‌ها و مشکلاتی در راه رسیدن به اهداف تعیین شده بوده‌اند که این موانع نیز می‌توانند در قالب چالش‌های مدیریتی و زیرساختی قرار گیرند.

از جمله چالش‌های مدیریتی می‌توان به عدم نگاه جامع به موضوع مناطق ویژه اشاره کرد که در شرایطی که مناطق ویژه قبلی نتوانسته‌اند به اهداف تعیین شده دست یابند، باعث ایجاد مناطق ویژه جدید می‌شود.

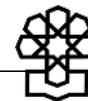
در حال حاضر همان‌طور که اشاره شد ۱۷ منطقه ویژه در کشور وجود دارد که تشکیل ۲۳ منطقه دیگر نیز به تصویب رسیده است. این در حالی است که هنوز حتی به درستی مشخص نشده که هدف از تأسیس هر کدام از این مناطق چه بوده است. مناطق ویژه کشور در حال حاضر هرکدام

به دنبال جذب امتیازات قانونی بیشتر هستند تا از این طریق بتوانند جذابیت بیشتری برای سرمایه‌گذاری در این مناطق ایجاد کنند. این در حالی است که راه‌حل ایجاد پویایی و جذابیت سرمایه‌گذاری در این مناطق در اصلاح ساختارها و نگاه جامع‌سیاستی به مناطق است نه ایجاد امتیازات قانونی. امتیازات قانونی در شرایطی که هنوز زیرساخت‌های لازم فراهم نشده است تنها می‌تواند زمینه ایجاد رانت‌جویی را افزایش دهد در حالی که اگر این امتیازات با زیرساخت‌های فراهم شده همراه باشد، می‌تواند نتایج درخشانی به همراه داشته باشد.

در این خصوص باید نقشه‌های جامع‌براساس‌مزیت‌ها و نقاط قوت مناطق مختلف کشور تهیه شده و مناطق ویژه در هر منطقه براساس نیازهای آن منطقه برنامه‌ریزی شود. براساس این زیرساخت‌های لازم برای امور تولیدی و بازرگانی مورد نیاز در هر منطقه با توجه به مزیت‌های منطقه مورد نظر باید فراهم شده و متناسب با نیازهای برآورد شده و زیرساخت‌های فراهم شده، قوانین و امتیازات تشویقی در نظر گرفته شود. برای مثال می‌توان معافیت‌های مالیاتی را برای صنایع مربوطه در نظر گرفت.

موضوع زیرساخت‌ها در رشد و گسترش مناطق از اهمیت بسزایی برخوردار است. درخصوص مناطق ویژه نیز تاکنون سیاست تأمین زیرساخت‌ها از محل درآمدهای منطقه در نظر گرفته شده است. این در حالی است که چنین سیاستی تنها می‌تواند منجر به تلاش مناطق برای کسب درآمد به هر طریق ممکن شود. در این خصوص دو نکته بسیار با اهمیت است، اول آنکه مناطق به لحاظ زیرساختی باید به‌گونه‌ای انتخاب شوند تا به بازارهای مصرف نزدیک بوده و از طرف دیگر امکانات مناسبی به لحاظ نزدیکی به شبکه راه‌های کشور داشته باشند. برخی از مناطق ویژه کشور درحال حاضر فاصله زیادی با بازارهای هدف خود دارند. برای مثال عمده فعالیت منطقه ویژه اقتصادی ارگ جدید خودروسازی است به طوری که درحال حاضر ۴ خودروساز در این منطقه مشغول به فعالیت هستند و این منطقه توسط بخش خصوصی اداره می‌شود. با این حال براساس اعلام مسئولان از جمله مشکلات موجود در منطقه دوری از مراکز شهری مهم است به طوری که این منطقه کویری بوده و بیش از هزار کیلومتر از تهران دور است، از همین رو دارایی‌های ثابت ارزش‌افزوده چندانی نخواهند داشت و نبود جذابیت باعث می‌شود کمتر سرمایه‌گذاری حاضر به سرمایه‌گذاری در این منطقه باشد.^۱ این درحالی است که اگر منطقه ویژه‌ای با تأکید بر فعالیت خودروسازی و نزدیک به مراکز مهم بازار مصرف تأسیس شود، می‌تواند ضمن فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب به لحاظ راه‌های ارتباطی و غیره، شرایط مناسبی را برای

۱. گزارش جلسه بررسی مشکلات قانونی مناطق ویژه اقتصادی، روزنامه اعتماد، ش ۲۱۲۴، آذر ۱۳۸۸، ص ۵.

فعالیت صنایع پستین و پیشین خودروسازی ایجاد کند.

در حال حاضر مناطق ویژه کشور از برخی چالش‌های قانونی نیز رنج می‌برند، برای مثال ماده (۱۱) قانون مناطق ویژه که مربوط به چگونگی معافیت حقوق ورودی براساس ارزش‌افزوده ایجاد شده در مناطق است نیز مانند مناطق آزاد به درستی اجرا نشده و استنباط متفاوت گمرک در این زمینه عملاً تشویقی که مورد نظر این ماده قانونی برای تولیدکنندگان در مناطق آزاد بوده را بی‌اثر ساخته است.

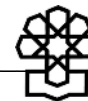
در ادبیات بین‌المللی اقتصادی و گزارش‌های سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی در مورد علل ناکامی بعضی از مناطق آزاد، عوامل متعددی را فهرست می‌کنند که عوامل زیر از جمله مهمترین آن شمرده می‌شود:

۱. مکان‌یابی نادرست،
  ۲. فضای نامساعد برای جذب سرمایه خارجی،
  ۳. بی‌ثباتی سیاسی و ضعف قدرت مرکزی در اتخاذ تصمیم‌های اساسی،
  ۴. ضعف مدیریت منطقه آزاد (وجود بوروکراسی، فساد مالی، تورم کارمند، دخالت‌های بی‌مورد عوامل خارج از منطقه آزاد، وجود قوانین و مقررات دست‌وپا گیر و ...)،
  ۵. کمبود آموزش نیروی کار و بازده اندک نیروی انسانی (گرانی نیروی کار)،
  ۶. هزینه تأسیسات زیربنایی و سرمایه‌گذاری‌های بی‌مورد،
  ۷. ضعف تعمیر و نگهداری تأسیسات و امکانات زیربنایی و ناکارایی عملیاتی،
  ۸. کمبود امکانات مالی و نقدینگی،
  ۹. کمبود ارتباطات و ضعف خدمات‌دهی و خدمات‌رسانی،
  ۱۰. بالاخره ناآگاهی از اینکه سرمایه خارجی فاقد ملیت است و به مجرد احساس ناامنی و کم‌بازدهی، منطقه آزاد را ترک خواهد نمود و به فضای امن‌تری نقل مکان خواهد کرد.^۱
- چالش‌هایی که در این قسمت از آنها نام برده شد کم‌وبیش بر سر راه موفقیت مناطق آزاد و ویژه نیز وجود دارند. مناطق ویژه ایران نیز مانند مناطق آزاد پیش از تأمین زیرساخت‌های لازم تأسیس شده‌اند. همچنین مشکلاتی مانند عدم وجود مشوق‌های کافی برای سرمایه‌گذاری خارجی درخصوص این مناطق نیز وجود دارد.

جمع‌بندی

مناطق آزاد و ویژه اقتصادی در ایران به موجب تبصره‌های «۱۹» و «۲۰» قانون برنامه اول توسعه وارد فضای اقتصادی کشور شدند. در سال ۱۳۷۲ در حالی که ۳ منطقه آزاد کیش، قشم و چابهار پیش از آن تأسیس شده بودند، قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید که این قانون و آیین‌نامه‌های اجرایی آن مرجع اصلی قوانین مناطق آزاد و مشوق‌های قانونی آن است. قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران نیز در سال ۱۳۸۴ به تصویب رسید که این قانون و آیین‌نامه اجرایی آن نیز مرجع اصلی قانونی برای مناطق ویژه است. تاکنون ۶ منطقه آزاد و ۱۷ منطقه ویژه اقتصادی در کشور تأسیس شده و تشکیل ۱ منطقه آزاد و ۲۳ منطقه ویژه اقتصادی دیگر نیز به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است. این مناطق با اهداف متفاوتی تشکیل شده‌اند، با این حال رشد و توسعه تجارت و جذب سرمایه‌گذاری خارجی از اهداف اصلی هر دو منطقه محسوب می‌شود که به نظر می‌رسد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی ایران تاکنون نتوانسته‌اند به موفقیت چندانی در این زمینه دست یابند.

بررسی امتیازات قانونی مناطق آزاد و ویژه جمهوری اسلامی ایران و مقایسه آن با امتیازات قانونی در سایر کشورها نشان می‌دهد که مناطق آزاد جمهوری اسلامی ایران به لحاظ مشوق‌های قانونی کم و بیش همانند مناطق آزاد و ویژه بسیاری از کشورهای جهان هستند هرچند که تفاوت‌هایی جدی مانند امکان مالکیت خارجی نیز در این زمینه مطرح است. این در حالی است که حتی مروری کوتاه بر دستاوردهای مناطق آزاد ایران و مناطق آزاد موفق جهان مانند منطقه جبل‌علی امارات و یا مناطق چین نشان از عدم موفقیت نسبی مناطق آزاد و ویژه ایران دارد. این موضوع نشان می‌دهد که علیرغم وجود امتیازات قانونی در مناطق آزاد ایران، مشوق‌ها نتوانسته‌اند به خوبی باعث جذب سرمایه‌های خارجی و حتی داخلی شوند. اشاره شد که یکی از اصلی‌ترین دلایل در این خصوص، عدم وجود زیرساخت‌های مناسب برای سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد و ویژه ایران است که ناشی از دیدگاه سیاستگذار در خصوص تأمین سرمایه لازم جهت ایجاد زیرساخت‌ها از محل درآمدهای منطقه است. از جمله دلایل دیگری که در میزان جذب سرمایه‌گذاری تأثیرگذار است، محیط اقتصاد کلان و به‌طور کلی فضای کسب‌وکار است. ثبات در قوانین، اطمینان سرمایه‌گذار از حفظ حقوق مالکیت و مواردی از این قبیل تأثیر فراوانی در تشویق سرمایه‌گذار به سرمایه‌گذاری دارد. برای مثال عدم اجرای برخی قوانین در مناطق آزاد و ویژه موجب می‌شود تا سرمایه‌گذار اطمینان کافی از ثبات قوانین تشویقی و یا لازم‌الاجرا بودن آنها را به‌دست نیاورد.

در حال حاضر یکی از مشکلات اساسی که توسط مدیران مناطق آزاد و ویژه مطرح می‌شود عدم اجرای برخی قوانین و یا برخورد سلیقه‌ای دستگاه‌ها و نهادهای مختلف با قانون است. این موضوع نشان می‌دهد که قانون مشکل ندارد بلکه باید ضمانت اجرایی برای قانون نیز وجود داشته باشد. در غیراین صورت هرچند قوانین سهلگیرانه و مشوق‌های لازم فراهم شود، تأثیر چندانی بر رشد سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد نخواهد داشت.

چالش‌های اصلی پیش روی مناطق آزاد و ویژه ایران را می‌توان در دو بخش قوانین و زیرساخت‌ها جستجو کرد. قوانین مناطق آزاد و ویژه ایران و به‌خصوص کمبودهای زیرساختی در این دو نوع منطقه به‌گونه‌ای است که مشوق‌های لازم برای سرمایه‌گذاری خارجی در این مناطق را فراهم نمی‌آورد و از این رو این دو منطقه نتوانسته‌اند به برخی اهداف تعیین شده دست یابند. به همین منظور لازم است تا قبل از تأسیس هرگونه منطقه آزاد یا ویژه جدید چالش‌های موجود در راه موفقیت مناطق آزاد و ویژه فعلی مرتفع گردد. همچنین لازم است به‌منظور دستیابی به اهداف تعیین شده در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی بازنگری کلی در برخی از سیاست‌های اتخاذ شده در این مناطق صورت گیرد. برخی این سیاست‌ها عبارتند از:

- عدم ایجاد مناطق آزاد و ویژه جدید تا قبل از ایجاد زیرساخت‌های لازم،
- کمک به ایجاد زیرساخت‌های لازم در مناطق آزاد و ویژه فعلی،
- بازنگری در قوانین مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی در مناطق آزاد و ویژه،
- امکان اعطای مالکیت ۱۰۰ درصد به سرمایه‌گذار خارجی برای مدت زمان مشخص،
- ایجاد ثبات در مدیریت با استفاده از اتخاذ یک استراتژی مشخص و عدم انتخاب مدیران

حزبی،

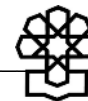
- ایجاد مدیریت یکپارچه در مناطق آزاد از طریق تفویض کلیه اختیارات سایر دستگاه‌های اجرایی

به مدیر سازمان منطقه آزاد.

رفع مشکل حقوق ورودی در قانون ارزش افزوده و سایر موانع قانونی.

منابع و مأخذ

۱. اجازه واردات درصدی از کالاهای تولید شده در مناطق آزاد تجاری - صنعتی و مناطق موضوع بند «د» تبصره «۲۵» قانون برنامه دوم توسعه به داخل کشور، تصویبنامه ۷۳۵۷۷/ت/۲۸۰۶۲۸، مورخ ۱۳۷۷/۱۱/۱۴.
۲. اضافه شدن عبارتی به تصویبنامه تعیین بخشی از ساحل شرقی جزیره قشم به عنوان قسمتی از محدوده ۳۰۰ کیلومتری منطقه آزاد قشم، تصویبنامه شماره ۱۰۸۸۶۱/ت/۱۷۲۸۳/ک، مورخ ۱۳۷۵/۰۹/۲۴.
۳. آهنگران، جعفر. گذری و نظری بر مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، ماهنامه آغاز، نشریه تخصصی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، ش ۲، زمستان ۱۳۸۶.
۴. اللتجایی، ابراهیم. مناطق آزاد تجاری و صنعتی: ابزار راهبرد توسعه صادرات در مقایسه با سه کشور دیگر آسیایی، پژوهشنامه اقتصادی، تابستان ۱۳۸۸.
۵. آیین‌نامه اجرایی صدور روادید اتباع خارجی در مناطق آزاد، مصوبه شماره ۴۱۷۵۱/ت/۹۲ ک هیئت وزیران، مورخ ۱۳۷۳/۷/۹.
۶. آیین‌نامه اجرایی عملیات پولی و بانکی در مناطق آزاد، تصویبنامه شماره ۲۳۶۸ ت ۲۲۶۲۳ ک مورخ ۱۳۷۸/۹/۹.
۷. آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، تصویبنامه شماره ۱۸۶۱۸۶/ت/۳۴۶۱ ک هیئت وزیران، مورخ ۱۳۸۶/۳/۲.
۸. آیین‌نامه استفاده از زمین و منابع طبیعی در مناطق آزاد، تصویبنامه شماره ۱۶۴۴۸/ت/۲۵۳ ک هیئت وزیران، مورخ ۱۳۷۳/۲/۱۰.
۹. آیین‌نامه چگونگی اداره اماکن عمومی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه شماره ۲۷۱۱۴ ت ۹۵ ک، مورخ ۱۳۷۳/۷/۹ شورای عالی مناطق آزاد.
۱۰. آیین‌نامه مرزبانی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران، تصویبنامه شماره ۴۱۵۷۰ ت ۹۱ ک، مورخ ۱۳۷۳/۷/۹.
۱۱. بررسی چالش‌های مناطق آزاد، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۲۰۱۷، ۱۳۹۰.
۱۲. بررسی نقش مناطق آزاد - ویژه اقتصادی در رشد و توسعه صنعت و معدن، وزارت صنایع و معادن، مجری پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۸۳.
۱۳. تعیین بخشی از ساحل شرقی جزیره قشم به عنوان قسمتی از محدوده ۳۰۰ کیلومتری منطقه آزاد قشم، تصویبنامه شماره ۱۶۸۷۶/ت/۴۵۳۹۹ ک، مورخ ۱۳۷۵/۴/۱۸.
۱۴. تعیین بخشی از ساحل شمال شرقی جزیره قشم طبق پیوست به عنوان منطقه آزاد، تصویبنامه شماره ۱۱۷۲/ت/۱۸۴۱۱ ک، مورخ ۱۳۷۶/۴/۳۰.
۱۵. تعیین جزیره قشم به عنوان منطقه آزاد تجاری - صنعتی، مصوبه شماره ۱۳۳۶۱۶ ت ۴۶۱ هیئت وزیران، مصوب ۱۳۶۹/۱۱/۷.
۱۶. تعیین منطقه اراضی شرق خلیج چابهار به عنوان منطقه آزاد، مصوبه شماره ۴۳۹۹ ت ۵۶۸ هیئت وزیران، مورخ ۱۳۷۰/۰۲/۱۸.
۱۷. تفویض اختیارات هیئت وزیران ناشی از بند «د» تبصره «۲۵» قانون برنامه دوم به وزرای عضو کمیسیون متشکل از وزرای عضو شورای عالی مناطق آزاد، مصوبه شماره ۶۵۶۳۲ ت ۴۰۹ هیئت

وزیران مورخ ۱۳۷۳/۱۱/۵.

۱۸. دستورالعمل و روش اجرایی آیین‌نامه اخذ عوارض در مناطق آزاد تجاری - صنعتی، تصویب‌نامه شماره ۶۵۶۴۸ ت ۱۱۹ ک شورای عالی مناطق آزاد، مورخ ۱۳۷۳/۰۷/۹.
۱۹. روزنامه سرمایه، ش ۳۹۳، ۲۴ بهمن ۱۳۸۵.
۲۰. شورای عالی مناطق آزاد تجاری - صنعتی، مصوبه شماره ۷۶۳۰۵/ت/۵۱۹۰۳۷، مورخ ۱۳۷۶/۱۰/۲۹.
۲۱. ضوابط ثبت شرکت‌ها و مالکیت‌های صنعتی و معنوی در مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران، تصویب‌نامه شماره ۲۱۴۵۳ ت ۱۱۰۱۱ ک، مورخ ۱۳۷۴/۲/۴ و اصلاحیه‌های پس از آن.
۲۲. ضوابط مربوط به نقل و انتقال حق بیمه و کسور بازنشستگی بیمه‌شدگان در مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران» تصویب‌نامه شماره ۴۳۰۴ ت ۱۰۵ ک شورای عالی مناطق آزاد، مورخ ۱۳۷۳/۱۰/۱۲.
۲۳. علوی نسب، سیدمحمد. مناطق ویژه اقتصادی چین، مدیریت، عملکرد و چشم‌انداز آینده، مجله مجتمع عالی آموزش قم، سال چهارم، ش ۱۳، ۱۳۸۱.
۲۴. قانون «معافیت از حقوق و عوارض گمرکی کالاهایی که به‌منظور استفاده، مصرف و فروش وارد بعضی از جزایر خلیج فارس می‌شوند»، مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۱۵ مجلس سنا و ۱۳۴۹/۱۲/۲۳ مجلس شورای ملی.
۲۵. قانون اصلاح ماده (۱۳) قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی مصوب ۱۳۸۸/۰۳/۰۶ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۸/۰۳/۲۰ شورای نگهبان.
۲۶. قانون اصلاح موادی از قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۱ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۰/۱۱/۲۷ شورای نگهبان.
۲۷. قانون ایجاد ۱ منطقه آزاد تجاری - صنعتی و ۲۳ منطقه ویژه اقتصادی، مصوب ۱۳۸۹/۷/۴ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۹/۰۷/۱۴ شورای نگهبان قانون اساسی.
۲۸. قانون ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی آبادان و خرمشهر، جلفا و بندر انزلی، مصوب ۱۳۸۲/۶/۲ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۲/۶/۱۲ شورای نگهبان قانون اساسی.
۲۹. قانون ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی آبادان و خرمشهر، جلفا و بندر انزلی، مصوب ۱۳۸۲/۶/۲ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۸۲/۶/۱۲ شورای نگهبان قانون اساسی.
۳۰. قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۸/۱۱/۱۱.
۳۱. قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۷۳/۰۹/۲۰ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۷۳/۰۹/۲۰ شورای نگهبان قانون اساسی.
۳۲. قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۴/۰۳/۱۱ مجلس شورای اسلامی و مصوب ۱۳۸۴/۰۹/۰۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۳۳. قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۲/۶/۷ و تأیید ۱۳۷۲/۶/۲۱ شورای نگهبان و اصلاحیه‌های پس از آن.
۳۴. گزارش عملکرد مناطق آزاد تجاری - صنعتی ۱۳۸۴-۱۳۸۷، حوزه معاونت رئیس‌جمهور در امور مناطق آزاد ویژه اقتصادی، تابستان ۱۳۸۸.
۳۵. لایحه قانونی لغو معافیت حقوق و عوارض گمرکی کالاهای وارده به جزایر خلیج فارس» مصوب شورای انقلاب مورخ ۱۳۵۸/۶/۱۳.
۳۶. لایحه قانونی معافیت از حقوق و عوارض گمرکی کالاهایی که به‌منظور استفاده و مصرف و فروش وارد جزیره کیش می‌شود، مصوب شورای انقلاب، مورخ ۱۳۵۸/۱۲/۱۸.

۳۷. مجاز دائمی بودن ورود کالاهای تولید شده از مناطق آزاد به کشور، تصویبنامه ۳۸۹۰۰/ت/۵۲۴۳ شورای عالی مناطق آزاد مورخ ۱۳۷۳/۶/۲۳.
۳۸. مقررات اشتغال نیروی انسانی، بیمه و تأمین اجتماعی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران، تصویبنامه شماره ۳۳۴۳۳/ت/۲۵ک، مورخ ۱۳۷۷/۳/۱۶ هیئت وزیران و اصلاحیه‌های پس از آن.
۳۹. مقررات امنیتی و انتظامی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران؛ تصویبنامه شماره ۲۷۱۱۶ ت ۹۳ ک، مورخ ۱۳۷۳/۷/۹.
۴۰. مقررات تأسیس و فعالیت مؤسسات بیمه در مناطق آزاد، تصویبنامه شماره ۲۴۱۱۷/ت/۲۲۱۱۷ ه شورای عالی مناطق آزاد، مورخ ۱۳۷۹/۶/۸.
۴۱. مقررات سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد، مصوبه شماره ۳۳۴۳۲ ت ۲۳ ک هیئت وزیران، مورخ ۱۳۷۳/۲/۱۹.
۴۲. مقررات صادرات، واردات و امور گمرکی مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه شماره ۳۳۴۳۱ ت ۲۴ ک هیئت وزیران، مورخ ۱۳۷۳/۲/۱۹.
۴۳. نامه ارسالی مورخ ۱۳۸۸/۳/۱۶ حوزه مشاورت ریاست‌جمهور در امور مناطق آزاد و ویژه اقتصادی به شماره ۸۸/۰۹/۱۴۸۸/س به مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۴۴. نحوه تهیه و تصویب بودجه سالیانه سازمان‌های مناطق آزاد، تصویبنامه شماره ۲۱۰۵۹/ت/۲۳۱۹۴ ک، مورخ ۱۳۷۹/۵/۲۳.
۴۵. نحوه واردات خودروهای تولید شده در مناطق آزاد، مصوبه جلسه مورخ ۱۳۷۹/۸/۷ شورای اقتصاد (ابلاغ شماره ۳۴/۱۴۴۲ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور).
46. Benefit-cost Appraisal of Export Processing Zones: a Survey of Literature/Development Policy review, 2003, 21(1): 51-65/ Jayanthakumaran, Kankesu.
47. "Free trade Zone and Port hinterland Development United Nation, Economic and Social Commission For asia and The paffic, 2003.
48. Institutional Best Practices For Special Economic Zones: An Application to Tanzania, Tom Farole and Josaphat Kweka, World Bank, Policy Note No. 25, August, 2011.
49. The Theory and Practice of Free Economic Zones:A Case Study of Tianjin, People's Republic of China, Meng Guangwen, University of Heidelberg, For The Degree of Doctor of Natural Sciences, 2003.
50. Special Economic Zones, Performance, Lessons, Learned and Implicatins for Zone Development, World bank, 2008.
51. China`s Special Economic Zones at 30, Yue-man Yeung, Joanna Lee, and Gordon Kee, Eurasian Geography and Economics, No. 2, 2009.
52. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_free_ports
۵۳. پایگاه اطلاع‌رسانی دولت، کد خبر ۱۹۷۰۰۴ به آدرس اینترنتی <http://www.dolat.ir>
۵۴. پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز آموزشی آمریکا به آدرس: www.american.edu
۵۵. پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز امور مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، بخش مقالات، تاریخچه مناطق آزاد www.freezones.ir
۵۶. پایگاه اطلاع‌رسانی مناطق آزاد دویی و امارات به آدرس اینترنتی <http://www.dubaiqaqs.com/free-zones-uae.php>
۵۷. پایگاه اطلاع‌رسانی منطقه آزاد جبل‌علی به آدرس اینترنتی <http://www.jafza.ae>
۵۸. پایگاه الکترونیکی شورای هماهنگی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، بخش مقالات، تاریخچه مناطق آزاد به آدرس اینترنتی <http://www.freezones.ir/Default.aspx?tabid=76>

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۱۰۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: با نمایندگان مردم در مجلس نهم ۲۰. مناطق آزاد و ویژه اقتصادی
(کارکردها، چالش‌ها و الزامات)

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازرگانی)

تهیه و تدوین: زهرا کاویانی

ناظر علمی: فتح‌الله تاری

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. مناطق آزاد

۲. مناطق ویژه

۳. چالش‌ها

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۱۱/۳